

Grote RATELAAR

APRIL - JUNI 2022

IVN HEUVELRUG EN KROMME RIJN
KNNV ZEIST HEUVELRUG EN KROMME RIJN

ivn natuur
educatie

Activiteiten april - mei - juni

APRIL

Vrijdag*	01	KNNV	Natuurwerkgroep	Werkmiddag
Woensdag**	06	KNNV	Plantenwerkgroep	Inventarisatie
Zaterdag	09	IVN	Scharrelkids	(vroeg!) Vroege vogels
Zaterdag	09	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	09	KNNV	Plantenwerkgroep	Dagexcursie Hackfort
Zondag	10	KNNV	Vogelwerkgroep	Polder Arkemheen
Woensdag	13	KNNV	Midweekgroep	Bloedaal en Schammer
Zaterdag	16	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandeling Vogels
Maandag	18	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Vogels
Dinsdag	19	IVN	Cursuswerkgroep	Hommels en bijen, cursusavond
Vrijdag	22	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandeling Blikkenburg e.o.
Zaterdag	23	IVN	Cursuswerkgroep	Hommels en bijen, excursie
Zaterdag	23	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	23	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Kwinteloyen
Zondag	24	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Blikkenburg e.o.
Woensdag	27	KNNV	Midweekgroep	Eempolder

MEI

Dinsdag	03	KNNV	Vogelwerkgroep	Groene Jonker
Zaterdag	07	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Woensdag	11	KNNV	Midweekgroep	Amerongse Bovenpolder
Zaterdag	14	KNNV	Plantenwerkgroep	Dagexcursie De Mortelen en De Scheeken
Zaterdag	14	IVN	Scharrelkids	Slakken - vies? Nee toch!
Weekend	20	KNNV	Vogelwerkgroep	Weekend Lauwersmeer, 20-22 mei
Zaterdag	21	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Oostbroek
Zondag	22	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandeling Zanderij
Woensdag	25	KNNV	Midweekgroep	Broekhuizen
Zaterdag	28	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zondag	29	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Zanderij

JUNI

Zaterdag	04	KNNV	Plantenwerkgroep	Dagexcursie Laegieskamp
Woensdag	08	KNNV	Midweekgroep	Everdingen
Zaterdag	11	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Rivierstrandjes Rijn - Lek
Zaterdag	11	KNNV	Vogelwerkgroep	Kennemerduinen
Zondag	12	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Weekend	17	KNNV	Plantenwerkgroep	Kampeerweekend Limburg, 17-19 juni
Zaterdag	18	IVN	Scharrelkids	Libellen en juffers
Woensdag	22	KNNV	Midweekgroep	Ridderoordse Bos

* De natuurwerkgroep heeft elke vrijdag een werkmiddag

** De plantenwerkgroep inventariseert elke woensdagavond in kilometerhokken of andere bestemmingen

Grote RATELAAR

Gevlekte dovenetel met aardhommel

Foto: Jan Katsman

Van de redactie

Het is lente!

Niet alleen omdat de weermannen dat zeggen: het is tenslotte 1 maart geweest. Toen ik ooit begin maart een toertocht op natuurijs schaatste was het ook lente zeiden ze. Maar nu voelde je de lente: in de tweede week van maart zagen we elke dag strakblauwe luchten en de voorspellingen laten voor de rest van maart ook veel zonnetjes zien. In de natuur zien we het ook: overal lopen bomen en heesters al weer uit en staan diverse plantjes al weer in bloei. Het ziet er allemaal feestelijk uit. Dat komt goed uit, want er zijn ook daadwerkelijk een paar feestjes te vieren.

De natuurwerkgroep van de KNNV bestaat 10 jaar en het IVN mag dit jaar eindelijk het 40-jarig bestaan van de afdeling vieren. In dit voorjaarsnummer wordt aan beide activiteiten ruim aandacht besteed. Verder is er aandacht voor de vos en voor de heel wat minder bekende eikelmuis. Natuurlijk zijn weer de nodige excursies gepland waarvoor ieder zich kan opgeven. Voor de fotografen onder ons is er een kans om zich aan te sluiten bij de fotografiewerkgroep: ze stellen zich in dit nummer voor.

De redactie wenst jullie een fijn voorjaar toe met boeiende excursies en mooie natuurervaringen.

Inhoud

- 4 Zeldzame soorten in Soest
- 6 De vos
- 9 IVN 40 jaar!
- 10 Natuurwerkgroep 10 jaar!
- 13 Ondersteboven vliegen
- 14 Bomen ABC jeneverbes
- 21 Fotografiewerkgroep
- 22 Bosbeheer
- 24 Eikelmuis

Colofon

Dit is een gezamenlijke uitgave van IVN afdeling Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn.

<https://www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/heuvelrug.knnv.nl>

Redactie: Jan Katsman, Marijke Warmerdam, Irene van Oostveen, Boris Lemereis

Kopij volgend nummer vóór 15 mei naar: pr@ivnhkr.nl (IVN)
marijke.warmerdam@hetnet.nl (KNNV)

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten of te wijzigen.

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem
FSC Keurmerk, 130 grams gloss

Foto's omslag:
Werkgroep Natuurfotografie
* Honingbij bij wilgenkatje,
Doortje Dallmeijer
* Weidebloemen, Dick de Rooij

Zeldzame soorten in Soest

TEKST: MARIJKE WARMERDAM

In het natuurgebied ten noordwesten van Zeist, tussen Den Dolder en Soest, in de gebieden De Zoom en Hees, is onze natuurwerkgroep regelmatig actief. De werkzaamheden bestaan vooral uit het opschonen van heideveldjes, vrijzetten van jeneverbessen en ruimte maken voor korstmossen. In het afgelopen jaar hebben we kunnen genieten van grote stukken heide, volop in bloei, ook omdat er voldoende regen was gevallen.

Een vaste bezoeker van dit gebied is Jaap van de Berg. Hij loopt er hard en fietst in het gebied, maar hij geeft vooral zijn ogen goed de kost. Jaap is ook actief lid van IVN afdeling Eemland. Al meerdere keren heeft hij bijzonderheden ontdekt. Het gaat dan om soorten (o.a. bijen, spinnen, (korst)mossen, paddenstoelen) die bijzonder zijn voor dit gebied of er zelfs niet eerder waargenomen zijn.

In 2019 maakt hij melding van de vondst van de niet eerder waargenomen Geurende stekelkorstzwam (GR april – juni 2019), de zeldzame bosbesbij (GR juli – september) en de Lathyrus- en Grote wolbij (GR oktober – december 2019).

Half december 2021 vond Jaap weer iets bijzonders in het deel van het gebied dat eigendom is van ASR*. De zeldzame korstmosrenspin is een goed gecamoufleerde renspin, meestal grijsbruin of grijs. De spin past zijn kleur aan naar de plek waar hij leeft, een veelal met korstmossen bedekte boomschors.

Gaffeltandmoskommetje

Foto: Jaap van den Berg

Korstmosrenspin

Foto: Jaap van den Berg

Ook ontdekte hij een trosje van het zeldzame gaffeltandmoskommetje. Dit is een vrij zeldzame kleine schijfzwam die voor kan komen op heide en stuifzand. Er is microscopische controle nodig om vast te kunnen stellen welke soort het precies is.

Jaap is niet de enige die goed zoekt en veel vindt. In hetzelfde gebied is Pascal Losekoot actief. Hij schreef zelfs een persoonlijk jaarverslag voor de IVN afdeling Eemland met daarin zijn top tien van bijzondere waarnemingen. Zo heeft hij o.a. deze beestjes gevonden: bosbeskielwants, elzenwespvler, tweepuntige lijnbladroller, iepenridderwants, Groenblauwgevekte blindwants, bosmierlieveheersbeestje, jeneverbesdwergbladroller. Als je zijn jaarverslag wil lezen, neem dan contact op met IVN Eemland.

*ASR is een levensverzekeraar die 15 landgoederen bezit. De rentmeesters hiervan zijn terughoudend in het beheer, stellen landgoederen open voor bezoekers zoeken connectie tussen natuur en maatschappij. De natuur profiteert hiervan, zeker de zeldzame soorten die meestal niet houden van verandering.

Uit het IVN- bestuur

TEKST: HARRY KERVER

Op het moment dat ik dit schrijf (15 februari) zijn er wat tekenen dat de lente al een beetje in de lucht zit. In mijn tuin bloeien krokussen en sneeuwkllokjes en is het blad van speenkruid weer volop aanwezig. Straks is er een persconferentie en zal minister Kuipers allerlei versoepelingen aankondigen. Allemaal mooie signalen, die er voor zorgen dat je weer zin krijgt om allerlei activiteiten te gaan ondernemen.

Dat is ook te merken aan onze werkgroepen en ook aan allerlei organisaties, die ons benaderen met verzoeken tot samenwerking. Een mooi voorbeeld van samenwerking is de uitgebreide bomencursus, die in februari is gestart, waar leden van IVN en KNNV een bijdrage aan zullen leveren o.l.v. René Wassenberg. Naast de gebruikelijke activiteiten zijn er ook nieuwe activiteiten waaronder een bijencursus en natuurwandelingen voor leden van IVN en KNNV. Deze natuurwandelingen zijn een vervolg op de themawandelingen die Leendert van der Velden jarenlang heeft georganiseerd.

Veel leden zijn betrokken bij de voorbereiding en uitvoering van het jubileum op 14 mei op Valkenheide. Daar gaan we een mooie dag van maken. Tijdens de jubileumviering wordt er o.a. een boekenmarkt georganiseerd. Kijk de komende weken eens in de boekenkast of er natuurboeken staan, die u eigenlijk nooit meer gebruikt en waar een natuurliefhebber wellicht nog belangstelling voor heeft. Bezoekers aan het Festival op 14 mei kunnen boeken voor een klein bedrag meenemen. Als u hiervoor boeken beschikbaar heeft, stuur dan even een berichtje naar kerverh@gmail.com.

In samenwerking met Sportief Zeist gaan we maandelijks natuurommetjes organiseren in Zeist (De Clomp, dinsdagen vanaf 14.00 uur en Vollenhoven woensdagen vanaf 14.00 uur). Het zijn korte ommetjes van 30 tot 45 minuten, waarbij we op enkele plekken iets vertellen over de aanwezige natuur. Indien je af en toe natuurgids wilt zijn bij zo'n ommetje, dan hoor ik dat graag.

Sneeuwkllokjes in de tuin

Foto: Jan Katsman

Oproep: help mee in de Projectgroep Geopark

TEKST: PIM BREDSCHEIJDER

Onze afdeling is partner van 'Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht'. Hieronder vallen de gebieden Heuvelrug, Gooi, Vechtstreek, Eemland en Kromme Rijnstreek. Een hele mond vol en een groot gebied van 100.000 ha. Een Geopark is een landschap van wereldniveau met unieke aardkundige, culturele, historische en ecologische waarden. Meer informatie is te vinden op de website van de stichting (www.geopark-heuvelrug.nl). Daarop zijn veel geowandel- en -fietsroutes te vinden. Daarnaast verzorgen de verschillende IVN-afdelingen regelmatig geoparkexcursies met een gids in het gebied.

Dekzand met duinen op Bornia

Foto: Moniek Löffler

Onze afdeling wordt vertegenwoordigd door Moniek Löffler en Pim Bredschneijder. Ook in ons gebied willen we af en toe een geoparkexcursie geven. Het gaat daarbij om breed georiënteerde excursies waarin we onder andere kijken naar het ontstaan van het landschap (geologie, bodem, water), de historie (patronen en elementen in het landschap) en de relatie met de levende natuur. Op zich is dat niet nieuw, we doen soortgelijke excursies wel vaker. We willen dit echter graag uitbreiden en met een groepje gidsen samen een aantal geo-excursies in ons gebied uitwerken/organiseren. We kunnen daarbij gebruik maken van mooi kaartmateriaal van het Geopark (en ook meeliften met hun p.r.). De ervaring tot nu toe leert dat er veel belangstelling is voor dergelijke excursies.

Heb je belangstelling om mee te denken en excursies te geven, geef je dan op bij Moniek (secretaris@ivnhkr.nl) of mij (p.bredschneijder@ivnhkr.nl). Daarna gaan we in overleg om het een en ander vorm te geven.

De vos

TEKST EN FOTO'S: ERIK GRUYS

Als het over roofdieren gaat, krijgt tegenwoordig vooral de wolf veel aandacht in de pers.

Dit is te verklaren doordat het dier in ons land een nieuwkomer is en grotere prooien doodt.

Naast de wolf blijkt ook de goudjakhals, een andere nieuwkomer, ons land af en toe te bezoeken. In dit artikel gaat het juist om de vos. Dit dier is een oude bekende, een kleine rover, die we kennen uit onze jeugd met verhalen over zijn streken en van de vossenbontjes die oudere dames in de winter wel om hadden.

Vanwege mogelijke schade wordt soms een beroep gedaan op jagers om het vossenbestand te decimeren.

Desondanks neemt in ons land het aantal vossen toe, ook in de grote steden. De kans om een vos te spotten is dan ook groter geworden en telkens weer een bijzonder fijne ervaring. Het is een uitzonderlijk mooi dier met een geheimzinnige uitstraling, omdat het je met half-dichtgeknepen ogen lijkt aan te kijken, terwijl de pupillen tot een verticale zwarte spleet vernauwd zijn.

Vos tussen duindoornstruiken in de duinen bij Kijkduin. Het dier houdt de ogen half-gesloten en toont verticale pupillen.

Vossen kan men vooral goed zien in meer open terreinen, zoals in de duinen, de Oostvaardersplassen en Brabantse heidegebieden. Ze zijn minder schuw voor mensen, omdat ze daar vaker geconfronteerd worden met bezoekers, wat de kans om de dieren onder natuurlijke omstandigheden waar te nemen groter maakt. Het vaakst ziet men een volwassen dier, soms twee, en een enkele maal kan men jonge vosjes uit een hol zien komen.

Herkenning

Op Wikipedia (bron 1, zie onderaan) is een mooi overzicht over dit dier te vinden, waaruit we hier een aantal gegevens ontleen.

De vos (*Vulpes vulpes*), ook wel gewone of rode vos genoemd, is een hondachtige met meestal een roodbruine kleur. Bovendien kan men helderrode, meer zilverkleurige of bijna zwarte exemplaren aantreffen.

Vos in Amsterdamse waterleidingduinen. De zwarte aftekening aan de achterzijde van de oren en de zwarte kleur aan de voorzijde van de linker voorpoot, evenals een witte bef zijn zichtbaar.

Ook albino's komen voor. Het dier kent een zomer- en wintervacht, die net als bij andere roodbruine dieren zoals reeën en eekhoorns van kleur verschillen en waarvan de wintervorm meer grijsinten bevat.

De oren zijn aan de achterzijde zwart, evenals de "sokken", de onderbenen. Sommige dieren hebben een witte staartpunt, andere een zwarte; veel vossen hebben in ieder geval enkele witte haren rond het puntje van de staart. De bovenlip is wit, evenals de bef. Op de wangen zit bij veel vossen een zwarte of bruine "traandruppel". Sommige dieren hebben een staalgrijze keel en buik, met een witte ster op de borst.

De vos heeft een slanke snuit en puntige rechtopstaande oren. De staart is lang, dik en ruig. Hij zou een schouderhoogte van 35 tot 40 centimeter hebben en hoog op de poten staan. Men meldt een kop-romplengte van 50 tot 80 centimeter met een staart van 32 tot 48 centimeter. Hij kan zes tot tien, soms vijftien kilogram wegen. Mannetjes zijn over het algemeen groter dan vrouwtjes. Bekend is dat in warmere perioden op aarde de vos kleiner werd (op basis van afmetingen van fossiele resten).

Voedsel en activiteit

Over vossen wordt gemeld dat ze alleen jagen, meestal 's nachts en in de schemering, maar in onverstoorde gebieden jaagt het dier liever overdag. Als men in een dunbevolkt land als Roemenië rondrijdt, kan men dat in de velden die men passeert duidelijk waarnemen. Maar ook al in ons land blijkt dat, als men zich begeeft naar duingebieden of de Oostvaardersplassen.

Het dier kan hard rennen, men geeft aan tot zelfs zestig kilometer per uur, alhoewel zes tot dertien kilometer per uur de normale snelheid is.

De vos eet bijna alles. Zijn prooien zijn meestal kleine en middelgrote prooidieren, zoals grote kevers en muizen. Maar ook andere knaagdieren, konijnen, hazen, vogels en hun eieren, regenwormen en egels staan op het menu. Vruchten en bessen (vooral bramen en frambozen)

worden eveneens graag gegeten, naast resten van dode dieren en afval. De vos is dus een omnivoor, maar ook een opportunist. In de Oostvaardersplassen zou hij bijvoorbeeld in de winter van gestorven dieren en in het voorjaar vooral van placenta's en ganzenkuikens leven. De vos is geen liefhebber van kikkers en padden en lijkt mollen en spitsmuizen eveneens niet lekker te vinden.

Dagelijks moet een vos ongeveer vijfhonderd gram aan voedsel binnenkrijgen. Een vos doodt soms, net als een wolf dat doet met schapen, meer dan hij nodig heeft. Vooral op plaatsen waar veel prooidieren bij elkaar zitten en niet kunnen ontsnappen, kan hij een ware slachtpartij aanrichten, bijvoorbeeld in kippenhokken of kolonies van groundbroedende vogels zoals meeuwen. In de Amsterdamse Waterleidingduinen hebben we kunnen waarnemen hoe twee vossen met buitgemaakte visjes als katten aan het spelen waren. Bovendien werden deze visjes aan de waterkant op een hoopje gelegd, alwaar deze al opspringend trachtten te ontkomen. De volgende dag teruggekomen bleek een van de twee vossen nog aanwezig te zijn, maar het hoopje visjes niet meer.

Voedselresten worden begraven en later weer opgezocht, maar de vos legt geen voedselvoorraden aan. Een vos is naar gemeld wel zeer succesvol in het terugvinden van begraven voedsel. Mogelijk is dat gerelateerd aan het aanbrengen van een urine-geurmerk door het betreffende dier (bron 2).

De vos is een opportunist. In de Amsterdamse waterleidingduinen worden ook zoetwater-visjes gevangen. Uit de bek van deze vos steekt een gevangen visje en hangt een sliert algen.

Sociaal gedrag

De vos leeft meestal in een groep van zo'n zes dieren. Een dominante rekel (mannetjesvos) en een dominante moervos (vrouwtjesvos) worden begeleid door verschillende andere moervossen, waarschijnlijk uit vorige worpen. Meestal zijn alle vrouwtjes in een groep aan elkaar verwant. Rekels worden, zodra ze volwassen zijn, uit de groep verjaagd. De ondergeschikte moervossen zijn meestal helpers, die een bijdrage leveren aan de (op) voeding van de jongen. Soms planten verschillende moervossen zich in een groep voort. De worpen voegen zich dan vaak samen tot één groep welpen, die bij alle moervossen mogen drinken. Honden herkennen elkaar onder andere via geurklieren

verbonden met de anaalzakjes. De vos heeft aan beide kanten van de staart geurklieren. Eén paar zit onder de staart vlak boven de anus net als bij de geit, een ander boven op de staart ongeveer tien cm na de staartbasis. Deze plaats is te herkennen aan donker-verkleuring van de haaruiteinden ter plaatse. De afscheiding van die laatste klier zou naar viooltjes ruiken en wordt daarom de viool(tjes)klier genoemd. Een anale geurklier is aangelegd in de vorm van klieren rond L-R gepaard-aangelegde anaalzakjes, overeenkomstig de anatomie bij de hond. Tenslotte wordt vossengeur verspreid via klieren op de snuit en rond de bek en tussen de voetzooltjes. Een interessant artikel over deze geurklieren, waarbij ook wordt ingegaan op direct of indirect (bacteriële omzetting) geproduceerde chemische stoffen, is op internet te vinden (bron 3).

Het territorium van een vos zou tot twaalf km bedragen, afhankelijk van voedselaanbod, veilige nestplaatsen en dergelijke. Het wordt afgebakend met geursporen, naar men zegt voornamelijk urine en uitwerpselen, die worden geplaatst op duidelijk zichtbare en ruikbare plaatsen, maar vooral op vaak gebruikte en iets hoger gelegen punten. In het algemeen zouden alleen de dominante moervossen het territorium afbakenen met urine. Een van de componenten van de vossengeur daarin zou chemisch geïdentificeerd zijn als 3-methyl-2-buteen-1-thiol.

De vos kan ten minste 28 verschillende geluiden voortbrengen en kent ook een groot aantal houdingen die toegepast worden voor communicatie. Onderdanige vossen houden bijvoorbeeld de oren naar achteren, de mond lichtelijk open met opgetrokken lippen en kwispelen met gebogen staart. Agressieve vossen plaatsen de oren zijdelings en houden de bek wagenwijd open.

Hol

Vossen leven in een hol. Het hol is zelf gegraven of overgenomen van een konijn of een das. Het komt voor dat vossen zelfs hun hol delen met konijnen en dassen. De doorsnee van de pijp (gang naar het hol) is ongeveer twintig cm. Een zelf gegraven hol bevindt zich meestal in een zandbank, onder een omgevallen boom, tussen boomwortels of onder rotsen en heeft vaak twee tot vier ingangen. Een groot hol, met meer ingangen, wordt een burcht genoemd. Meestal gebruiken alleen drachtige vrouwtjes het hol. Buiten het voortplantingsseizoen verblijft de vos overdag meestal op beschutte plaatsen.

In de duinen (Kijkduin) kan men op klaarlichte dag regelmatig een vosje zien lopen.

Voortplanting

Vossen zijn vaak monogaam. De paartijd vindt plaats in de winter, waarbij de vrouwtjes slechts gedurende een paar dagen vruchtbaar zijn. De paring verloopt identiek aan die bij de hond. De jongen worden na een draagtijd van 51 tot 56 dagen in de lente (tussen maart en mei) geboren. Het hol wordt soms gedeeld door meer drachtige vrouwtjes.

Enkele weken na de geboorte verhuist de moeder haar jongen vaak naar een ander, groter hol. Het mannetje verblijft niet bij het vrouwtje en de jongen in het hol, maar brengt wel voedsel aan voor haar en de jongen (<https://www.natuurpunt.be/pagina/het-leven-van-de-vos>). De vader en de helpers brengen dus de eerste dagen voedsel voor de moeder. Nadat de jongen gespeend zijn, gaat dit naar de jongen en helpt ook de moeder mee.

Een worp telt meestal vier tot zes welpen. Worpen van vijf tot acht jongen komen ook voor, bij uitzondering zelfs tien. Dit aantal is afhankelijk van het voedselaanbod. In gebieden met veel vossen zijn de worpen kleiner. Bij de geboorte zijn de jongen blind en doof en wegen ongeveer honderd gram. Ze hebben bij de geboorte een donkere vacht, stompe snuitjes en kleine oren. De eerste twee tot drie weken zijn de jongen volledig afhankelijk van hun moeder.

Jong vosje

Foto: Jan Katsman

Na elf tot veertien dagen gaan de ogen open. De eerste maand zijn de ogen blauw van kleur, maar later worden ze bruin. Als de welpen vier weken oud zijn, groeien de neus en oren snel uit, en komt er een rossige glans over de vacht. Ze eten rond deze tijd hun eerste vaste voedsel. Na zes weken worden de welpen gespeend en na zeven tot acht weken hebben ze het volledige melkgebit.

Na zes maanden zijn jonge vossen op het oog niet meer te onderscheiden van volwassen dieren. Tegen de herfst zijn de jongen volwassen en gaan ze een eigen territorium zoeken. Na tien maanden zijn ze geslachtsrijp. Natuurpunt.be (bron 4) vermeldt dat 80% van de vossen in het eerste levensjaar sterft, vooral door jacht, verkeer en stroperij. In het wild zouden vossen maximaal twaalf jaar oud worden.

Bronnen:

1. Wikipedia: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Vos_\(dier\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Vos_(dier))
2. Stringfixer.com
3. <https://www.wildlifeonline.me.uk/questions/answer/why-are-foxes-so-smelly-part-2>
4. <https://www.natuurpunt.be/pagina/het-leven-van-de-vos>

Van het KNNV-bestuur

TEKST:NICO BOLLE

Na een winter met een overheersende westelijke stroming die veel wind, regen en nauwelijks vrieskou heeft voortgebracht start de lente weer. Mensen vroegen me al in januari wat er aan de hand was met de vogels omdat ze al flink aan het oefenen waren voor de vogelzang. Knoppen waren er ook al veel te zien in februari (zie foto). Alles is weer een paar weken naar voren geschoven in de opvolging van de seizoenen.

We leven in een tumultueuze tijd. Klimaatverandering, verlies van biodiversiteit, stikstofdepositie, oorlog in Europa, corona..... Het is dan ook heerlijk om tot rust te komen en de natuur in te trekken en te ontwaren wat daar voor schoonheid te ontdekken valt. Het is voor mij dan ook een grote eer om voorzitter te mogen zijn van deze vereniging die zoveel liefde heeft voor de natuur en erop uittrekt om te genieten van wat vliegt, kruipt, groeit en bloeit. Het bestaan van onze vereniging is te danken aan al die medewerkers die zich als vrijwilliger inzetten. Zo heb je de coördinatoren van de werkgroepen die een mooi jaarprogramma samenstellen, de redacteurs die samen met hun collega's van het IVN het mooie blad de Grote Ratelaar maken, de mensen die een mooie cursus samenstellen en geven, de leden die de website en Facebook beheren, de samenstellers van de Nieuwsbrief, de cursisten, de actieve deelnemers van de werkgroepen en de bestuursleden. Twee van de bestuursleden: Simone Laanbroek en Hans van Schaik zullen tot de ledenvergadering van 21 april aanblijven en dan gaan stoppen. Hans vanwege privé redenen en Simone omdat ze 2 termijnen van 5 jaar als uitmuntende secretaris de maximale termijn heeft volgemaakt. Simone en Hans wil ik voor hun inzet en goede werk hartelijk bedanken. Simone heeft wel aangegeven dat ze nog actief zal zijn als coördinator van de natuurwerkgroep en actief zal deelnemen aan andere werkgroepen. Hans kennende zal hij ook actief blijven in de verschillende werkgroepen. Voor hun gemis aan de bestuurstafel zal vervanging worden gezocht. We hebben een toezegging van een vrij nieuw lid dat ze Simone wil gaan opvolgen als secretaris en daar zijn we heel blij mee. Willen jullie Hans en Simone in hun laatste uur als bestuurslid nog in actie zien kom dan naar de algemene ledenvergadering in het Walkartcentrum aan de Kerklaan. Ik hoop u daar te treffen.

Hazelaar

Foto: Jan Katsman

Op zaterdag 14 mei a.s. gaan we ons 40-jarig jubileum vieren op Landgoed Valkenheide te Maarsbergen. We doen dat met een hele dag Natuurfestival voor een breed publiek; voor natuurvrienden, jong en oud; voor en met IVN-ers, ... natuurlijk!!

40 jaar IVN Heuvelrug Kromme Rijn, een mijlpaal om te vieren!

Op deze dag laten we inwoners van de Utrechts Heuvelrug en het Kromme Rijngebied, leden en donateurs zien hoe mooi en boeiend de natuur in onze omgeving is. De jubileumcommissie is hard aan het werk om ons als IVN HKR op 14 mei op educatieve en creatieve wijze te laten zien. Dus: met vogel-, bomen, planten- en geologische excursies of op zoek naar waterdiertjes. Op blote voeten of geblinddoekt, een andere natuurbeleving ervaren. Op het festivalterrein zelf zijn kraampjes en diverse sport en spel workshops, zoals boomstam-drummen, natuurschilderen of egelhuis bouwen. Ook als je rustig naar een natuurverhaal wil luisteren of neuzen in natuurboeken kun je terecht., alles bij elkaar te veel om hier op te noemen, maar gegarandeerd voor elk wat wils!

Met alle kennis en kunde binnen onze afdeling verzameld, laten we bezoekers een andere, wonderlijke kant van de natuur ervaren en daarvan genieten. We bieden dat aan in een programma van 3 blokken met parallelle activiteiten.

Op de centrale plek met kraampjes kun je doorlopend terecht voor informatie, leuke (kinder-)activiteiten of een hapje en drankje.

Zo'n dag maken we met elkaar. Zo deden en doen we dat al 40 jaar. IVN-ers van het eerste uur en IVN-ers nog zo groen als gras; zet ze bij elkaar en de biodiversiteit neemt toe! Daarom deze oproep om mee te doen. Het is natuurlijk net zo leuk om een natuuractiviteit te verzorgen als er aan deel te nemen. Wil je een bijdrage leveren aan de festivaldag, klein of groot? Kijk nog eens naar de Nieuwsbrief van 12 februari of naar het werkschema van de dag op *ons IVN*. Ook als je aanvullende ideeën hebt horen we het graag. Stuur een mail naar secretaris@ivnhkr.nl, dan wordt het doorgestuurd naar de juiste persoon. Samen maken we er een prachtige dag van op 14 mei!

Commissie: Guido van den Brink, Jolanda Blom, Joke van Ginkel, Moniek Löffler, Dick de Rooij, Mark Luinenburg

Fotowedstrijd

De natuurfotografiegroep is aanwezig op het festival en verzorgt twee workshops voor jong en oud: hoe maak je betere foto's met je mobieltje.

Om onze kraam op te vrolijken willen we een groot aantal foto's ophangen. En wat is leuker om je eigen foto daar tussen te zien? Daarom schrijven we een wedstrijd uit: maak een mooie/interessante natuurfoto, met als thema 'Voorjaar'. Je mag allerlei soorten foto's inzenden. De foto moet wel dit voorjaar (2022) gemaakt zijn.

De jury bestaat uit de leden van natuurfotografiegroep. Voor de makers van de beste 3 foto's is er een leuke attentie. Je mag maximaal twee foto's insturen, graag met een korte tekst erbij, naar Dick de Rooij (dickderooij@gmail.com). De foto's moeten **vóór 1 mei 2022** ingezonden worden.

Veel plezier en succes!

Natuurwerkgroep

De natuurwerkgroep is in principe elke vrijdagmiddag actief in een natuurlocatie van 13.30 uur tot 16.30 uur. Er wordt afwisselend gewerkt in de omgeving van Den Dolder / Soest (Hees en De Zoom) en Zeist (Kozakkenput). Gereedschap om mee te werken kan zelf worden meegenomen, maar is ook beschikbaar.

Mee doen mag altijd, dat kan eenmalig of vaker zijn, iedereen is welkom. De locatie kan nog wel eens wisselen, daarom graag opgeven bij Simone Laanbroek, 06-57075182 of natuurwerkgroep@ziggo.nl

2012 de pioniers

10 jaar Natuurwerkgroep

TEKST EN FOTO'S: SIMONE LAANBROEK

De natuurwerkgroep is tien jaar geleden gestart. Tweemaal meedoen aan de Landelijke Natuurwerkdag smaakte naar meer. Bij wat navraag bleken er vijf KNNV-leden te zijn die wel vaker aan de slag wilden gaan. Op 13 maart 2012 kwamen Annelies Wijnbeek, Ytje Rensink, Hans Kamerbeek, Frans van Bussel en ik samen bij Arend van Oosten. Onder het genot van een drankje en een hapje, verzorgd door Adriana, de vrouw van Arend, werd de natuurwerkgroep opgericht. Het was een bescheiden start. Zowel in het voor- als najaar gingen we viermaal, om de drie weken op de vrijdagmiddag aan de slag. Ik mocht de coördinatie doen.

In overleg met de boswachter van het Utrechts Landschap werden zowel de werkzaamheden op de vrijdagmiddag als de klus voor de Landelijke Natuurwerkdag gepland. Als eerste zijn we verder gegaan op het heideveldje in het Ridderoordse Bos, daarna met het verwijderen van opslag langs een wandelpad in hetzelfde bos. Toen we daar klaar waren is het werkveld verplaatst naar de Oude Tol, waar we nog meer heide hebben vrijgezet, lanen geschoond en krentenboompjes (een exoot) afgezaagd.

In 2016 kwam Hans Kamerbeek met een nieuw idee. Hij was gevraagd om twee heideveldjes en twee zandverstuivingen in het gebied Hees bij Soest te schonen van opslag. Na overleg met de leden van de natuurwerkgroep werd besloten de frequentie van de natuurwerkmiddag te verhogen naar eenmaal per twee weken en afwisselend in beide gebieden aan de slag te gaan. Het bood meer afwisseling, het waren natuurlijk leuke, nuttige werkzaamheden en van belang voor de natuur en biodiversiteit in onze omgeving. De natuurwerkgroep groeide gestaag, maar in 2016 werd voor het eerst ook afscheid genomen van twee leden.

Om te voorkomen dat het loofhout weer zou uitlopen, waren we begonnen de afgezaagde boompjes in te smeren met Glyfosaat. Dit voor een wat meer duurzaam resultaat, maar echt gelukkig waren we niet met die oplossing. Hans Kamerbeek had in het najaar 2017 ergens gelezen dat de natuurwerkgroep van het IVN Waalre/Valkenswaard een stronkentrekker had ontwikkeld. Die wilden wij ook. Voor de aanschaf hebben we met succes een voucher van de provincie Utrecht verworven. In hetzelfde jaar ging Hans Hoogewerf, de boswachter, met pensioen en het duurde even voor we weer een vaste contactpersoon hadden. Op verzoek van de nieuwe boswachter zijn we aan de slag gegaan met bestrijding van Amerikaanse vogelkers in de Kozakkenput.

Tijdens een veldoverleg met Gerrit Jan Liet, de beheerder van Hees voor de ASR, werden we gewezen op een aantal locaties met Japanse duizendknoop in het bos. Ook de lanen mochten worden opgeschoond. Kortom genoeg te doen en meer variatie in het werk. Naast de Landelijke Natuurwerkdag, hebben we voor het eerst ook meegedaan met de KNNV Dag van de Veldbiologie. Het soort werkzaamheden breidde zich alleen maar uit. Nadat Jan Jonker en Jan Lansbergen bijna 80 jeneverbessen in De Zoom hadden gelokaliseerd, heeft de groep zich daar ook over ontfermd. Zonder licht verpietert de jeneverbes, dus werd opslag rondom verwijderd. Gelukkig leverde stoppen met werken meer vrije tijd voor mij op. Op proef zijn we elke vrijdagmiddag aan de slag gegaan en deze frequentie is stilzwijgend voortgezet.

Het jaar 2020 werd een bewogen jaar. Begin van het jaar werden de werkzaamheden voortgezet, maar al snel gooide het coronavirus roet in het eten. In maart werden formeel alle werkzaamheden gestopt. Het Utrechts Landschap stopte alle vrijwilligerswerkzaamheden, maar de ASR was minder strikt. Een klein groepje ging (op

ruime afstand van elkaar) door in het gebied Hees en wat later ook De Zoom. Voor de broodnodige beweging zijn we met een paar mensen ook op de maandag aan de slag gegaan. In juni, toen weer mensen samen buiten mochten zijn, werden de werkzaamheden tot ieders vreugde weer als groep hervat. Meerdere heideveldjes, korstmoslocaties, jeneverbessen en Japanse duizendknoop werden aangepakt. Ook de Amerikaanse vogelkers in de Kozakkenput kwam weer aan de beurt.

De ambitie van de natuurwerkgroep groeide in loop van de tijd. Om korstmossen nog meer kansen te geven, werden de eerste plannen gemaakt voor een korstmosherstelplan. Zowel op het terrein van de ASR als de gemeente Soest zou een zandvlakte gecreëerd worden door de kap van bomen en afplaggen van de bovenlaag. Ter voorbereiding werd met de belanghebbenden en met soortdeskundigen een paar maal gesproken en een ronde gemaakt. De vergunningen en subsidies werden met succes bij de provincie aangevraagd door Gerrit Jan Liet, beheerder van Hees. In de winterperiode werd het kappen en plaggen uitgevoerd waarna takkenrillen rondom de vlakte werden gelegd om betreding te voorkomen. Rond die vlakte zijn ook boomlijken (omgevallen dode bomen) en oude eiken vrijgezet en kleine stukjes zijn met de hand geplagd.

De grondplaat van de stronkentrekker was inmiddels onherstelbaar beschadigd. Gelukkig konden we met een Ger van Zanen-voucher een nieuwe aanschaffen.

24 november 2019 Ridderoordse Bos

22 februari 2020 De Zoom

Foto: Jan Jonker

Sinds de Landelijke Natuurwerkdag van 2021 proberen we zoveel mogelijk inlandse boompjes, die bij de opschoningswerkzaamheden verwijderd worden, te verzamelen. Via de organisatie MeerBomenNu worden ze opgehaald en op een andere locatie herplant. Ongeveer 60% schijnt een herplanting te overleven.

Ook de rest van dit jaar is er genoeg te doen. Het plan is om een nieuw heideveldje te ontdoen van opslag. Verder willen we de heideveldjes in Hees, De Zoom, het Ridderoordse Bos en de Oude Tol weer na lopen. De gemeente is van plan rondom de jeneverbessen een aantal bomen te kappen, zodat ze nog meer licht krijgen. De natuurwerkgroep kan daarna dan de jonge opslag er omheen verwijderen. Ook het veld van het korstmos herstelplan kan worden gecontroleerd. De Amerikaanse vogelkersen in de Kozakkenput zijn nog niet allemaal uitgeput, na het broedseizoen gaan we daarmee verder. Als nieuw project wordt geprobeerd een poel te realiseren in Hees vlakbij de Wieksloterweg. In die tien jaar is er heel veel werk verzet. Ongetwijfeld weten de groepsleden dan wel de beheerders ook voor de komende jaren klussen te verzinnen.

7 november 2015 Landelijke Natuurwerkdag Eykenstein

Plantenwerkgroep

Dit seizoen zullen we op de woensdagavonden twee kilometerhokken gaan inventariseren. We maken dan een zo volledig mogelijke lijst van de aanwezige plantensoorten. Daarnaast bezoeken we op de "vrije" woensdagen ook een aantal andere gebieden, waarvan geen lijst wordt bijhouden. Gewoonlijk starten we om 19.30 uur, maar vanwege de kortere daglengte beginnen we op 6, 13 en 20 april, 24 en 31 augustus en 7 september al om 19.00 uur.

Het eerste kilometerhok is 151 – 452 op de Maarnse berg. We verzamelen bij de ingang van vakantiepark De Maarnse Berg, op de Maarnse Bergweg 1 in Maarn.

Data: 6 april, 27 april, 18 mei, 8 juni, 29 juni, 20 juli, 10 augustus, 31 augustus.

Het tweede kilometerhok is 146 – 449 bij de Langbroekerwetering. Het verzamelpunt is Langbroekerdijk 8 te Driebergen, net over het bruggetje bij de hoeve.

Data: 13 april, 4 mei, 25 mei, 15 juni, 6 juli, 27 juli, 17 augustus, 7 september.

Op de "vrije" woensdagen gaan we naar de volgende bestemmingen:

Datum	Bestemming	Startpunt
20 april	Sandwijck	Ingang landgoed aan de Utrechtseweg, de Bilt
11 mei	Bovenpolder Oost, onderlangs	Parkeerplaats Burgwal, Amerongen
1 juni	Klein Sterkenburg	Gooyerdijk 24, Driebergen
22 juni	Schoonoord	Blikkenburgerlaan t.h.v. Blikkenburgervaart
13 juli	Kromme Rijn	Steenovenweg 5, Werkhoven
3 augustus	Noordhout	Traayweg 3, Austerlitz
24 augustus	Nieuw Wulven	Parkeerplaats Nieuw Wulven, Marsdijk, Bunnik
14 september	Afsluiting veldseizoen	Café nader bekend te maken

Natuurlijk proberen we zo veel mogelijk met elkaar mee te rijden; graag onderling afspreken.

Nadere informatie bij Arnout Imhof: 0343-539920 of a.imhof@ziggo.nl.

Plantenexcursies

Dagexcursie Hackfort (zaterdag 9 april)

Het thema van de eerste plantenexcursie van het nieuwe seizoen is stinzenplanten. Hij stond vorig jaar al op het programma maar kon niet doorgaan vanwege corona. We bezoeken het eeuwenoude landgoed Hackfort in Vorden, gelegen aan de Baakse beek. Het kasteel dateert al uit de veertiende eeuw, en verder vinden we er een watermolen, een moestuin, een parkbos met mooie stinzenflora, kleinschalige akkers en hakhoutbosjes.

We vertrekken om 9.00 uur vanaf station Driebergen/Zeist. Opgave uiterlijk de woensdag tevoren bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920). Graag bij opgave ook vermelden of je eventueel wilt rijden.

Dagexcursie Mortelen/Scheeken (zaterdag 14 mei)

Ook deze excursie is een herkansing: De Mortelen en De Scheeken zijn twee aan elkaar grenzende natuurgebieden in Brabant. Ze bestaan uit een afwisselend, kleinschalig landschap van bossen, struweel, weiden en akkers met mooie overgangen ertussen. Doordat de bodem veel leem bevat, zijn de lager gelegen delen vochtig en liggen er veel poelen.

Voor de voorjaarsflora bloeit uitbundig, met soorten als bosanemoon, slanke sleutelbloem, knolsteenbreek en eenbes. We vertrekken om 9.00 uur vanaf station Driebergen/Zeist. Opgave uiterlijk de woensdag tevoren bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920). Graag bij opgave ook vermelden of je eventueel wilt rijden.

Dagexcursie Laegieskamp (zaterdag 4 juni)

Het Laegieskamp is een natuurgebied tussen de Utrechtse Heuvelrug en het Naardermeer. Het vormt een belangrijke, zij het nauwe, ecologische verbinding tussen de hogere zandgronden en de veengebieden ten westen ervan. Het gebied bestaat voornamelijk uit soortenrijke, door kwel gevoede vochtige weiden en schraalland. We kunnen er onder andere orchideeën, moerashertshooi, pilvaren en zonnedauw tegenkomen.

We vertrekken om 9.00 uur vanaf station Driebergen/Zeist. Opgave uiterlijk de woensdag tevoren bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920). Graag bij opgave ook vermelden of je eventueel wilt rijden.

Kampeerweekend Sint Pietersberg, Zuid-Limburg (17 t/m 19 juni)

Het kampeerweekend van de plantenwerkgroep gaat dit jaar naar Zuid-Limburg. De hoofdbestemming is de Sint Pietersberg, maar we zullen tijd hebben om ook andere interessante gebieden in de omgeving te bezoeken. Deze heuvel in het zuidelijkste stukje van Nederland is welbekend van de groeve waar tot enkele jaren geleden mergel werd gewonnen. Nu is het een natuurgebied met hellingbossen en kalkgraslanden waar tal van zeldzame soorten planten en dieren voorkomen. De precieze kampeerplaats wordt later bekendgemaakt. De deelnemers zorgen zelf voor de kampeeruitrusting. Aankomst vanaf vrijdagochtend, vertrek zondagmiddag. Er wordt centraal ingekocht voor ontbijt, lunch etc. Avondeten voor vrijdag wordt centraal geregeld, zaterdag in overleg met de deelnemers. Aanmelden graag voor 8 juni bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920).

Ondersteboven vliegen

TEKST EN TEKENING: ERIK GRUYS

Het vliegen van vogels heeft de mens lange tijd geïntregeerd en heeft geleid tot onze vliegtuigen en uiteindelijk ruimtevaart. Het systeem van de vogelvleugel is geanalyseerd en wordt begrepen. Door de vorm van vleugels en de op elkaar aansluitende veren kan bij (op) vliegen een opwaartse druk worden opgewekt. Het merkwaardige is dat vogels daar niet altijd bij het vliegen gebruik van maken. Soms blijken ze bewust sneller naar beneden te willen komen, waartoe een aparte vliegvorm kan worden toegepast, het ondersteboven vliegen. Deze vliegwijze wijkt totaal af van het intrekken van de vleugels, wat door bijvoorbeeld de slechtvalk wordt gebruikt om in vliegende vaart een vliegende duif uit het (stadse) luchtruim te plukken. De slechtvalk met geslagen duif in de poten is een item dat men in Utrecht nabij het voetbalstadion goed kan waarnemen, omdat daar dikwijls valken bivakkeren.

Ondersteboven vliegende grauwe gans, zwartwit aquarel naar internet-afbeelding. Let op de stand van de kop. Die is nog als voor het draaien van het lichaam.

Tuimelaars en rollers

Bij tamme duiven kent men vliegduifrasen. Dit zijn niet alleen postduiven maar ook sierduiven die oorspronkelijk dikwijls gefokt werden om hun afwijkende vliegpatroon. Hieronder kan men niet alleen rassen als hoogvliegers en 'sky cutters', die als het ware al biddend op een punt in de

lucht blijven hangen, maar ook tuimelaars en rollers rangschikken. Bij rondvliegende tuimelaars kon men zestig jaar geleden waarnemen dat vooral de doffers zich achterover konden laten vallen, waardoor een opvallend tuimelend vliegpatroon ontstond. De schrijver herinnert zich een baardtuimelaar die dat patroon uitmuntend kon laten zien. De rollers, die ook nu nog in ons land voor hun vliegafwijkingen worden gefokt, kunnen in vlucht een bijzonder schouwspel van zijwaarts-rollende duiven laten zien, waarbij de betreffende vogels uit de lucht lijken te vallen doch meestal normaal landen.

Whiffing

Het hoogvliegen, het in de lucht blijven hangen en het tuimelen en of rollen in de lucht zijn eigenaardigheden die genetisch bepaald zijn. Onduidelijk is of het om een afwijking gaat of om een versterkt aanwezige eigenaardigheid. Het blijkt namelijk dat er bij diverse vogelsoorten een vorm van ondersteboven vliegen waargenomen kan worden, vooral bij ganzen. In het Engels noemt men het 'whiffing' en onder dat trefwoord kan men een hoeveelheid aan voorbeelden op internet vinden. Het is een vliegvorm, waarvoor door de vogel gekozen wordt en die kan worden gebruikt om snel van vliegrichting en vluchthoogte te kunnen veranderen. Terwijl de kop en hals in dezelfde stand naar voren gestrekt worden gehouden laat de vogel het lichaam met gestrekte vleugels en poten zijwaarts draaien tot het uiteindelijk 180 graden gedraaid volledig onderste boven gekeerd is (Afbeelding 1). De vogel maakt daarbij gebruik van het anatomische gegeven van een lange hals, die twee- tot driemaal langer is en dito meer wervels telt dan bij zoogdieren (die altijd zeven nekwervels hebben) en die door vogels meer dan 180 graden kan worden gedraaid.

Het draaien lijkt op een aandoening van het evenwichtsapparaat en de bekende daarbij optredende cirkelbewegingen die bij dieren op de grond kunnen voorkomen, maar hier gaat het om capriolen in de lucht van een zigzag bewegende vogel, die daarbij sterk versneld omlaaggaat en tijdig weet bij te sturen.

Welke vogels

Zoals gezegd, het zijn vooral wilde ganzen van verschillende ganzensoorten zoals de kleine rietgans, die men onder de term 'whiffing goose' op internet kan vinden. Het wordt verder genoemd voor de grutto en de kievit, de Kleine geelpootruiter, pelikanen, zee-eenden en andere anatidae (eendachtigen), de blauwe reiger en diverse soorten pleziertjes. Roofvogels kunnen zich vliegend onderste boven draaien bij het overdragen van een prooi aan een partner en om zich met hun poten te kunnen verdedigen tegen boven hen vliegende lastige kraaien.

Met dank aan Ton Kwakkenbos voor attendering en raadpleging.

Bomen ABC – Jeneverbes

TEKST: PIETER MEIJER

Een jeneverbes ziet er niet direct als een monumentale boom uit: hij is niet hoog of bijzonder dik. Het is meer een kleine, dappere volhouder die standhoudt in een snel veranderende wereld. Op heidevelden en stuifzanden heeft de jeneverbes het naar zijn zin en is in die landschappen een zeer decoratieve verschijning.

Door de komst van de kunstmest en goedkope wol van elders verdwenen de schaapskuddes van de heide, die daarna grotendeels ontgonnen werden voor de landbouw en bosbouw. Soms kom je in een (grove dennen) bos nog een solitaire jeneverbes tegen: een stille getuige dat hier ooit heide was. De verjonging gaat heel moeizaam. Schapen eten liever kruiden dan houtige heide, zij gingen de vergrassing tegen; de stikstofdepositie versnelt ook nog eens de vergrassing van de overgebleven heide. Jeneverbessen kiemen vooral op kale, zandige bodems en dat gaat steeds moeizamer. De toekomst van de jeneverbes in ons land ziet er somber uit.

In ons IVN-gebied staat op Heidestein/Bornia nog een enkele jeneverbes, je moet er wel naar zoeken. Er zijn enkele plekken in ons land met bossen of struwelen van jeneverbes, bv. bij Otterlo is een jeneverbessenbos en ook bij de Lemelerberg in Overijssel.

In een bos van jeneverbessen groeien veel bomen rechtop maar vooral bij solitair staande bomen vallen zijtakken om die weer kunnen wortelen: de boom wordt dan breder dan hoog en ziet er wat haveloos uit. De naalden van de jeneverbes staan in kransen van drie en ze zijn nogal puntig: ze steken behoorlijk. De jeneverbes is tweehuizig: je hebt mannelijke en vrouwelijke bomen; alleen de laatste dragen bessen die het eerste jaar groen zijn en pas in het tweede jaar donkerblauw kleuren.

Na de laatste ijstijd vormt de jeneverbes samen met de berk de eerste vegetatie die daarna uitgebreid wordt met grove den en struikhei. De jeneverbes en de taxus zijn samen de enige twee naaldbomen die van nature in ons

land voorkomen. De jeneverbes komt voor in de gehele boreale zone van Europa, Azië en Noord-Amerika met uitlopers naar het zuiden tot in de subtropische gebieden: geen enkele andere boom of struik heeft zo'n groot natuurlijk verspreidingsgebied.

Je kan bij de houthandel niet een stuk jeneverbeshout bestellen: uit een stam is zelden hout van bruikbare afmetingen te zagen. Bij een archeologische opgraving in Zuid-Holland zijn slechts één keer middenstaanders van jeneverbes van een boerderij uit de nieuwe steentijd gevonden. Ook heeft men een keer een boog gevonden van jeneverbes uit die tijd.

1-jarige groene bessen en 2-jarige blauwe bessen

De jeneverbes is de naamgever van een borreltje. De eerste officiële vermelding van jenever staat in 'Een Constelijck Destileer Boec' uit 1552: jeneverbessenwater of aqua juniperi. Het werd verkocht als een medicijn tegen spierpijn en lang bleef het destillaat een medicinaal karakter houden. Door het toevoegen van jeneverbessen en ook andere kruiden krijgen de verschillende jenevers hun eigen karakter. In de keuken worden de bessen van de jeneverbes gebruikt, bv. in marinades en in zuurkool. De bessen moeten lang meekoken zodat de stoffen uit deze bessen in het gerecht kunnen trekken. De bessen zijn gezond maar eet ze wel met mate.

In tuinen staan vaak jeneverbessen (van verschillende soorten en verschillende kweekvormen) omdat zij in de winter groen blijven, langzaam groeien en sommige meer bodembedekker zijn dan een boom of struik. Ook in volksverhalen kun je de jeneverbes ontmoeten. Dwaalde je op een mistige dag over de grote, stille heide dan kon je zomaar een spookachtig gedaante tegenkomen. Als je de moed had niet direct weg te rennen maar voort te gaan, zou het kunnen zijn dat daar slechts een jeneverbes stond.

Jeneverbes op Bornia

Beleef vroege vogelzang!

TEKST: MARK LUINENBURG

Aankomend Pasen hebben we weer een vroege-vogel-wandeling op het programma staan. En dit jaar hoeft het hopelijk niet geannuleerd te worden vanwege coronabeperkingen. We verzamelen op 2e Paasdag om 7 uur voor een wandeling door gebied Sterkenburg bij Driebergen. Neem vooral een verrekijker mee, maar ook wat te drinken. Voor paaseitjes wordt gezorgd!

De zang van vogels dient meerdere doelen, maar is in de vroege ochtend vooral om territorium af te bakenen en potentiële partners te interesseren. Bijkomend voordeel is dat wanneer je een buurman hoort zingen, je kunt aannemen dat daar geen roofvogel in de buurt is.

Daarnaast zijn er specifieke alarm- en contactroepen waarmee soorten met elkaar communiceren. Ook het roffelen van de bonte specht is duidelijke taal. Kortom, er valt van alles te beleven in de vroege ochtend en Sterkenburg is een prettig afwisselende omgeving met bospercelen, graslanden en waterloop. Goeie kans dat we zwartkop, appelvink, groenling, kleine bonte specht en misschien ook weer de spotvogel horen of zelfs zien.

Voorwandelen: zat 16 april, 09.00 uur

Publiekswandeling: ma 18 april (Tweede Paasdag), 7.00u - 10.00u

Start: Korte Zuwe, ter hoogte van huisnr. 3 - Werkhoven

Parkeren: tegenover Korte Zuwe 3, verhard pad
Kom bij voorkeur op de fiets!

Aanmelden: (verplicht!) vóór woensdag 13 april bij Mark Luinenburg, mrluinenburg@gmail.com

Wie zingt hier?

Foto: Wikimedia Commons-Mcorbier

Intro: Herken hommels en bijen in je tuin

TEKST: JUDITH PIJNACKER

Wil je leren herkennen welke hommels en bijen in je tuin rond vliegen? Op dinsdag 19 april organiseren wij een introductie hierover. Aan bod komt hoe je de meest voorkomende bijen en hommels in je tuin kunt herkennen, hun verschillende leefwijzen en wat je kan doen om ze naar jouw tuin te trekken. Het doel is dat je mee kunt doen aan Nationale Bijentelling 2022. Op zaterdag 23 april zullen we de opgedane kennis in de praktijk brengen tijdens een excursie.

Steenhommel

Foto: Judith Pijnacker

De lesavond is op dinsdagavond 19 april van 20:00-22:00u op locatie Helicon, Socrateslaan 22a in Zeist. De excursie is op zaterdag 23 april van 11:00-12:30u (bij slecht weer wordt de excursie afgelast of verplaatst). De locatie van de excursie wordt vooraf bekend gemaakt. De kosten zijn €7,50 voor leden en €10 voor niet-leden.

De inschrijvingsmogelijkheid sluit op 15 april of eerder als het maximum aantal deelnemers is bereikt. Na aanmelding krijg je een bevestiging waarna je de kosten kunt voldoen via een bankoverschrijving. Er kunnen plek voor maximaal 20 deelnemers, waarvan maximaal 10 plaatsen voor leden van IVN en KNNV en minstens 10 plaatsen voor algemeen publiek. Alles in volgorde van aanmelding.

Om je aan te melden stuur je een bericht naar cursussen@ivnhkr.nl. Geef aan of je lid bent van IVN of KNNV of geen lid.

Blikkenburg en Wulperhorst

TEKST: DICK DE ROOIJ

Deze wandeling gaat door twee landgoederen die typisch voor het Kromme Rijn landschap zijn. Zichtlijnen, graslanden met boomgroepen, oude parkbossen met waterpartijen en mooie wandellaantjes wisselen elkaar af. Het is hier ongestoord wandelen en je kunt er zomaar verrast worden door een ree die het pad oversteeft.

De geschiedenis van Blikkenburg en Wulperhorst gaat terug naar de zestiende eeuw. Het oorspronkelijke kasteel Blikkenburg is in 1687 afgebroken. Toen begin 19de eeuw beide landgoederen in bezit kwamen van de Huijdecopers (die ook al de eigenaren van Slot Zeist waren) lieten ze op beide plekken een landhuis bouwen. Landschapsarchitect K.G.Zocher kreeg opdracht om van de drie landgoederen één geheel te maken. Belangrijk waren daarbij de zichtlijnen die nog steeds duidelijk aanwezig zijn.

De wandeling start bij het bruggetje over de Blikkenburgervaart en gaat via de graanakkers naar het moerasgedeelte (voormalige ijsbaan van Zeist) van Blikkenburg. Hier komen veel planten voor die gebonden zijn aan moeras- en kwelmilieu zoals waterviolier, gele lis, oeverzegge en kattenstaart. In de poelen komt de kamsalamander voor. Ook wordt de ringslang er regelmatig waar genomen. Via het appellaantje komen we op Wulperhorst dat zich kenmerkt door de afwisseling in weilanden, akkers en (hakhout)bossen. Blickvangers zijn het witte landhuis en het "Grand Canal". Wulperhorst staat bekend om zijn paddenstoelenrijkdom. Ook leven er veel reeën en de ijskelder is geschikt gemaakt voor overwintering door vleermuizen.

We laten ons tijdens deze vroege ochtendwandeling verrassen door de natuur. De zangvogels zijn druk in de weer en zullen hun gezang laten horen. Het grasland zal

Wulperhorst

Foto: Dick de Rooij

vol pinksterbloemen staan waarop de oranjetipjes druk zijn hun eitjes te leggen. Vanuit de lucht zal de buizerd ons in de gaten houden. En met de frisse geur van het fluitenkruid belooft het een mooie wandeling te worden.

Voorwandelen: vrij 22 april, 9.00u

Publiekswandeling: zon 24 april 2022, 9.00u – 11.00u

Gidsen: Dick de Rooij en Else Nuyten

Aanmelden (verplicht!): bij Dick de Rooij, dickderooij@gmail.com

Maximaal aantal deelnemers: 20

Startplaats: parkeerplaats aan de Blikkenburgerlaan, Zeist. Bij het bruggetje over de vaart.

Kom zoveel mogelijk met de fiets!

Zanderij, een rondwandeling

TEKST: PIETER VOS

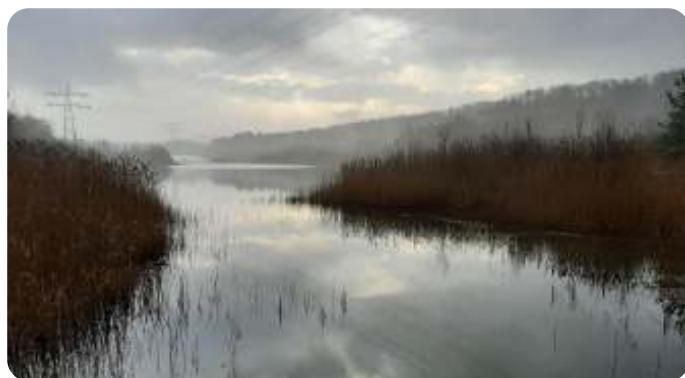

Foto: Pieter Vos

Op 29 mei gaan we naar de Zanderij bij Maarn om van de bijzondere natuurpracht te genieten. We vertellen graag iets over de geschiedenis van de Zanderij en we natuurlijk lichten ook een tipje van de sluier op over de geologie van dit gebied.

De Zanderij is een unieke biotoop met bijzondere flora en fauna. Het is ook een unieke plek om de geologische waarde van de Heuvelrug te ervaren. We zullen samen rondom het meer lopen dat door de zandwinning is ontstaan.

Let op: de in-/uitgang van het gebied is vrij steil en honden zijn niet toegestaan door de beheerder.

Voorwandelen: zon 22 mei, 13:00u

Publiekswandeling: zon 29 mei, 13:00u – 15:30u

Gidsen: Pieter Vos e.a.

Aanmelden: (verplicht) bij Pieter Vos, ivn.zanderij.maarn@gmail.com

Start: parkeerplaats van Utrechtse Landschap, onderaan de Bergweg

Natuurwandeling Beverweerd

TEKST: HARRY KERVER

Voor de leden van IVN en KNNV organiseren wij dit jaar elk seizoen een natuurwandeling in een natuurgebied in de omgeving. Deze wandelingen zijn bedoeld om met elkaar buiten te zijn en elkaar te ontmoeten. De eerste natuurwandeling van dit jaar vindt plaats op het landgoed Beverweerd bij Werkhoven. Op zaterdag 19 maart wandelen we van 9.30u tot ongeveer 11.30u. Er wordt gezorgd voor thee en koffie onderweg.

Foto: Irene van Oosterhout

Het startpunt is de Beverweertseweg in Werkhoven, ter hoogte van no. 61, bij het bushokje en het tunneltje dat onder de N229 doorloopt. Aan het begin van de Meester Kraaiplaats (gezien vanaf het kerkpad) zijn parkeer- vakken.

Ook zin? Geef je (uiterlijk 17 maart) op bij Harry Kerver via kerverh@gmail.com

Tweedehands boeken

Staan er in jouw boekenkast natuurboeken waar je niet meer in kijkt?
Vind je het leuk om een mooi boek een tweede leven te geven?

Bezoekers aan het festival op 14 mei kunnen boeken voor een klein bedrag meenemen. Heb je hiervoor boeken beschikbaar, stuur dan een berichtje naar kerverh@gmail.com

Ijshaar, baard van Koning Winter

Foto: Susan Bol

Fluweelpootje

TEKST: BERT TOLSMA

Hoewel het schimmelleven amper stilligt deze winter, die je tot nu toe (= 15 februari) eigenlijk geen winter kunt noemen, valt er van buitenaf weinig te zien van activiteit in het hout of onder de grond. Zeker geen opvallende vruchtlichamen. Wel kreeg ik laatst nog een telefoontje over ijshaar. Het wonderlijke verschijnsel dat bij een temperatuur net onder het vriespunt de stofwisseling van de schimmel in hout actief blijft en bij dat proces waterdamp uitscheidt dat aan de buitenlucht bevriest, de baard van Koning Winter; geen paddenstoel dus. Opmerkelijk vond ik verder op 15 december vorig jaar de verschijning van het fluweelpootje (*Flammulina velutipes*) in een zijlaantje van de Bunzingslaan in Zeist. Een prachtig bundeltje van deze soort verrast de liefhebber en dat doet hij vaak laat in het jaar. In de Veldgids Paddenstoelen deel 1 wordt bij verschijning geschreven: "Late herfst tot voorjaar". In zachte winters zoals deze kun je hem dus vinden op stronken of ander hout. Hij voelt wat vetzig aan en dat beschermt hem dan ook tegen koude omstandigheden. Vooral de steel is opvallend, geelbruin van boven en naar onderen bijna zwart; soms geheel zwart en fluwelig behaard. Hoewel de hoed eetbaar is zou ik hem mooi laten staan; zo'n fleurige verschijning in de wintermaanden is een lichtpuntje onderweg.

Fluweelpootje

Foto: Bert Tolsma

Vogelwerkgroep

Vervolg broedvogelinventarisatie Binnenbos(zaterdag 26 maart, 9 en 23 april, 7 en 28 mei, zondag 12 juni)

Het Binnenbos is een nieuw landgoed in het Krommerijng gebied. Het bestaat uit het bos achter kasteel Sterkenburg plus stukken populierenbos, moerasbos en weiland daarachter, en is eigendom van de Forest Peace Foundation. Het wordt op een natuurlijke manier beheerd. In een van de weilanden zal een voedselbos aangelegd gaan worden.

Dit gebied is voor het eerst geïnventariseerd in 2021 en dat zal opnieuw worden gedaan in 2022. We gaan in totaal zes keer inventariseren.

Het gebied bestaat uit drie delen; kasteelbos, populierenbos plus weiland en moerasbosjes plus hooiland. Een inventarisatieronde duurt zo'n vier uur. De eerste inventarisatieronde is op zaterdag 26 maart. Opgeven bij Nicolien Drost: ndrost@droho.nl of 030-6563717. Verzamelen om 6.30 uur halverwege de Zuwe, Driebergen, op de grens van weiland en bos van kasteel Sterkenburg.

Vogelexcursie polder Arkemheen (zondag 10 april)

Het voorjaar is van start gegaan en allerlei vogelsoorten komen successievelijk van hun winteradres terug.

In deze polder zijn prachtige plas-dras gebieden, waarin wij steltlopers, zoals grutto's en tureluurs, roofvogels en andere soorten kunnen aantreffen.

Wij zullen allereerst gaan kijken bij het Stoomgemaal Arkemheen (voorheen Hertog Reijnout geheten). Vervolgens rijden wij richting de brug en als laatste stopplaats gaan wij een wandeling maken langs de sloten en weilanden tot wij bij het plas-dras gebied komen. Vertrek om 08.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen.

Wil je mee met deze excursie, geef je dan op bij Emile Sanders, bij voorkeur via email sepa@xs4all.nl of 030-2293810. Bij de opgave graag vermelden of je met de auto komt en hoeveel mensen je kunt meenemen of dat je met anderen wilt meerijden.

Vogelexcursie Groene Jonker(dinsdag 3 mei)

De Groene Jonker is een waterrijk natuurgebied met een grote plas, rietkragen en natte graslanden. Een paradijs voor veel weide- en moerasvogels. De Groene Jonker is gelegen bij de Nieuwkoopse Plassen, waarvan het ook deel uitmaakt. Het gebied ontstond in de 16 eeuw door vervening om te kunnen voldoen aan de toenemende behoefte aan turf als brandstof. Het gebied heeft een oppervlak van 107 hectare en wordt beheerd door Natuurmonumenten.

De laatste voorjaarszangers komen nu allemaal terug. We kunnen dus nu in de Groen Jonker van alles tegenkomen aan riet- en moerasvogels in dit plassen gebied.

We vertrekken om 09.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen.

Wil je mee met deze excursie, geef je dan op bij Hans van

Schaik, jprvanschaik@gmail.com of via 06 23639305. Graag vermelding bij de opgave of je met de auto komt of dat je wilt meerijden (dit laatste alleen als er voldoende auto's beschikbaar zijn).

Vogelweekend (20-22 mei 2022)

Het voorjaarsweekend van de vogelwerkgroep is van vrijdagavond 20 tot en met zondagmiddag 22 mei bij het Lauwersmeer. We kamperen net ten noorden van Zoutkamp bij camping Robersum, Panserweg 5, Vierhuizen. Opgeven uiterlijk op zondag 24 april bij Nicolien Drost: ndrost@droho.nl of 030-6563717. Geef alsjeblieft aan of je per auto komt en er mensen kunnen meerijden of dat je met iemand anders mee wilt rijden. Als je niet wilt kamperen regel dan zelf je logies. De camping heeft een paar bungalows. Een andere mogelijkheid is bijvoorbeeld een B&B in Zoutkamp.

Vogelexcursie Kennemerduinen (zaterdag 11 juni)

In de duinen verwachten we in ieder geval zingende nachtegale. Verder o.a. tjiftjaf, fitis, zwartkop, tuinfluiter, braamsluiper, grasmus, blauwborst en meer. We maken een wandeling van ongeveer 8 km.

We delen de benzinekosten. Afstand heen en terug 150 km. Kosten per auto dus 30 euro + betaald parkeren.

Terug om ongeveer 16.00 uur.

Aanmelden bij Nicolien Drost: ndrost@droho.nl of 030-6563717.

Graag vermelden of je per auto komt en hoeveel mensen je mee kunt nemen, of dat je mee wilt rijden.

Vertrek om 8.00 van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen.

Braamsluiper

Foto: Jan Katsman

Mossen- werkgroep

Mossenweekend Vlieland

Mossenliefhebbers kunnen van vrijdagavond 1 tot en met zondag 3 april naar Vlieland. We gaan op pad om op verschillende plekken mooie mossen en korstmossen te vinden. Opgave bij amanda_lijnema@hotmail.com.

Vogelexcursie Arkemheen

TEKST: NICOLIEN DROST

24 NOVEMBER 2021

Eigenlijk zou Emile deze excursie leiden, maar omdat hij ziek is heb ik de excursie overgenomen. Er hebben zich 8 mensen opgegeven, maar helaas is het weerbericht zeer slecht. De hele dag regen en ijzig koud. Vier mensen hebben zich alweer afgemeld. Jasione en ik willen toch gaan. In Arkemheen valt ook vanuit de auto veel te zien. Ineke en Bert willen nog even afwachten of het nog wat droger wordt en zullen dan misschien toch nog komen. Jasione en ik rijden naar boerderij Nekkeveld. Het is even bijna droog dus we lopen met een telescoop de dijk op naar het randmeer. Daar is niet veel te zien. Wat futen en meerkoeten. We lopen terug naar de auto om terug te rijden langs de natte weilanden.

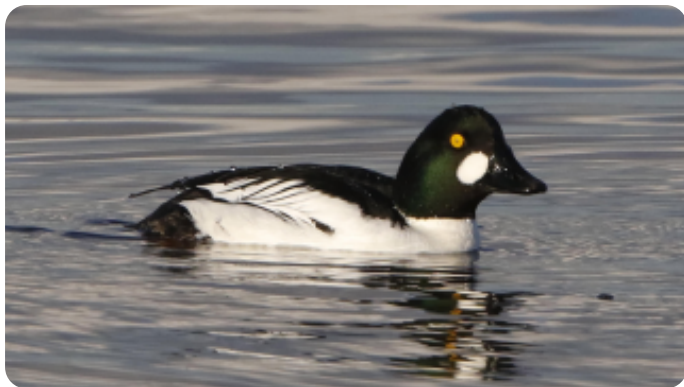
Ineke en Bert bellen dat ze onderweg zijn maar hebben moeite om de juiste plek te vinden. Ik leg uit waar ze heen moeten en na enige tijd vinden ze ons. We staan net naar een buizerd te kijken die een prooi aan het plukken is. Een haas of zoiets.

In de weilanden zitten heel veel smienten en kieviten. Ook wat wintertalingen en slobbeenden. En er vliegen veel ganzen over: grauwe en kollen. We rijden met twee auto's verder terug langs de natte weilanden en zien een paar kemphanen, een groep goudplevieren en een aantal pijlstaarten.

Hierna rijden we naar het gemaal Hertog Reinout, dat tegenwoordig Arkemheen schijnt te heten. Op het randmeer zitten alweer weinig vogels, maar we zien toch twee nonnetjes langs vliegen en er zwemmen vier brilduikers.

Dus door naar Delta Schuitenbeek. Hier zitten vooral veel kuifeenden, maar ook twee vrouwtjes nonnetjes en een vrouwtje grote zaagbek. In de weilanden zitten wulpen en brandganzen. We besluiten niet over de dijk te gaan lopen, want het is te koud en te nat.

Wel gaan we nog naar het restaurant bij Strand Nulde voor een kom soep en een sanitaire stop. Ondanks het abominabele weer hebben we nog best wat vogels gezien.

Brilduiker

Foto: Jan Katsman

Midweekgroep

Na een onderbreking vanwege covid wandelt de midweekgroep weer op woensdag, eens in de twee weken. De wandelingen beginnen om 9.30 uur en zijn ongeveer vijf kilometer lang.

We nemen de tijd om een en ander te bekijken.

Op de vrijdag vóór de wandeling ontvangen de leden van de groep een bericht, nadat eerst de wandeling is verkend. De wandelingen gaan ook bij slecht weer door tenzij dat gevaarlijk zou zijn.

Aan- of afmelden is niet nodig want er wordt geen reservering gemaakt voor gezamenlijk koffiedrinken achteraf. Wie dat willen kunnen natuurlijk zelf iets afspreken.

Het programma voor het tweede kwartaal van 2022:

13 april	Bloeidaal en Schammer
27 april	Eempolder
11 mei	Amerongse Bovenpolder
25 mei	Broekhuizen
8 juni	Everdingen
22 juni	Ridderoordse Bos

Inlichtingen bij Arend van Oosten:

arendvanoosten@gmail.com of 030- 6932617

Insecten- werkgroep

Het insectenjaar is inmiddels ingeluid met een avondbijeenkomst in het Torenlaantheater in Zeist op 8 maart om 20.00 uur. Jan Katsman hield een voordracht over 'Heidelibellen van de Utrechtse Heuvelrug'.

Als excursies staan in de agenda voor dit seizoen:

1. Kwinteloijen 23 april
2. Oostbroek 21 mei
3. Rivierstrandjes 11 juni (welk strandje precies wordt nog bepaald)
4. Nieuw Wulven 9 juli
5. De Zoom 13 augustus
6. De zanderij Maarn (mits toestemming wordt verkregen) 10 september

Waarschijnlijk wordt hierna nog een avondbijeenkomst gepland. Informatie volgt op een later tijdstip. Voor aanmelding en contact: Erik Gruys (gruys@casema.nl)

Glazuurden

TEKST EN FOTO'S: ERIK GRUYS

In het Zuylesteinse bos, ongeveer een kilometer van mijn huis vandaan, bevindt zich één den met een laag harsglazuur aan een zijde van de stam. De aanslag gaat omhoog tot een gebied in de kruin waar zich een paar afgebroken takken bevinden. Het is echter de vraag of de harsstroom daaruit afkomstig is geweest of uit de stam. Behalve aan verwonding door afbreken van takken zou men ook kunnen denken aan schorsbeschadiging door boktorren of letterzetters. Voor zowel boktorren als letterzetters onder de schors van dennenbomen zijn in de bossen rond Leersum diverse aanwijzingen gevonden. Maar in niet één geval met een aanwijsbare harsstroom. Harsafgifte is een bekend verschijnsel dat in het verre verleden heeft geleid tot de vorming van barnsteen.

Echter lekkage in die mate dat klonten hars ooit zouden kunnen verstenen is een verschijnsel dat men tegenwoordig niet vaak tegenkomt.

Zijn er betere suggesties? Wat zou de oorzaak kunnen zijn? Het gaat slechts om één enkele boom op een zuidhelling van de Utrechtse Heuvelrug.

2 APRIL 2022

**Schrijf je in:
Workshop Maak je eigen
Wandel Journal**

**Speciaal voor IVN/KNNV
leden € 75,- p.p.
Inschrijven per mail
juliet@julietillustraties.nl**

Wandel Journal Utrechtse heuvelrug

- 1** Tekenen tijdens de dag wandeling, inspiratie opdoen en starten met je eigen Wandel Journal.
- 2** Oefeningen, vragen stellen en je materiaal uitproberen.
- 3** Inclusief Tekenboekje A5 multimedia papier, potlood, fineliner en mini-aquareldoosje

Zelf meenemen :Eigen tekenspullen, drinkfles , je lunch en wandelschoenen!

Wandel Journal

Leuke herinneringen aan een wandeling maken door middel van een tekening, spreekt je dat aan?

IVN-lid Juliet de Barbanson doet het graag, bijvoorbeeld tijdens het wandelen van het Pieterpad.

Ze maakt onderweg schetsen van wat ze ziet en werkt die later thuis uit.

Binnenkort organiseert ze een Wandel Journal workshop om mensen die dat ook leuk vinden op weg te helpen.

Meer informatie op www.julietillustraties.nl

Werkgroep natuurfotografie

TEKST: DICK DE ROOIJ

Als natuurliefhebbers trekken we er regelmatig op uit en mogen we genieten van de wonderlijke natuur. Mede afhankelijk van het seizoen is er iedere keer wel weer iets nieuws te ontdekken. En soms kan een onderwerp zo'n interesse opwekken dat je er in gaat specialiseren. Voor de één zijn dat de paddenstoelen en voor de ander insecten, vogels, planten of bomen. Fijn dat er werkgroepen zijn die zich daarin specialiseren en je met elkaar kunt verdiepen in een speciaal onderwerp. Goed om zo met elkaar op te trekken en van elkaar te leren. Eén van die werkgroepen is de natuurfotografiegroep.

Een aantal mensen die het leuk vindt om de natuur niet alleen te bewonderen maar ook vast te leggen. Bovendien helpt de fotografie je om op een speciale manier naar de natuur te kijken. Dan kom je erachter dat een natuurfoto iets anders is dan een mooi plaatje. Dat is in het bijzonder het geval bij macrofotografie. Als je eenmaal een macro-lens gebruikt wordt de kijk op de natuur volledig anders en sta je er versteld van hoe mooi en gedetailleerd bijvoorbeeld bloemen en insecten zijn. Macrofotografie is een prima hulp bij het bestuderen van de natuur.

Lees verder op pagina 22

Even voorstellen

Mijn naam is Dick de Rooij en ik ben opgegroeid in de polder aan de rand van Houten. Als kind trok ik met mijn vriendjes direct uit school de grienden in om te spelen. Sinds mijn jeugd ben ik al gefascineerd door de natuur en speciaal voor vogels.

Tijdens mijn werkzame leven nam educatie een belangrijke plaats in. Ik heb jarenlang in het basisonderwijs op een vrije school gewerkt waarvan een aantal jaren in Zuid-Afrika. Hier kom ik nog regelmatig om me in te zetten voor onderwijsprojecten in townships. De laatste 10 jaar heb ik gewerkt in het bijzonder voorgezet onderwijs op de Zonnehuizen in Zeist.

Sinds mijn pensionering trek ik nog meer de natuur in en voel me een bofferd dat ik zomaar mag genieten van al dat moois. De opleiding voor natuurgids kwam voor mij op het juiste moment. En als oudste deelnemer heb ik genoten van de opleiding die zorgde voor een bredere belangstelling en verdieping. De opleiding maakte me nog enthousiaster voor de natuur. Ik ben het docententeam dankbaar dat ze ondanks de moeilijke tijd prachtige lessen hebben verzorgd.

Nu wil ik me inzetten voor het IVN en kom je me in diverse werkgroepen tegen. Onder andere als coördinator van de natuurfotografiegroep. Ik vind het heerlijk om actief met mensen van de natuur te kunnen genieten en kennis te kunnen delen. Ik hoop nog lang betrokken te kunnen zijn bij het IVN. Om ook fysiek nog actief te zijn, werk ik als vrijwilliger voor het Utrechts Landschap met boswerkzaamheden.

Tot slot: Wat ben ik bevoorrecht dat ik zoveel tijd in de natuur mag doorbrengen en me kan verwonderen over die boeiende natuur. Een reden te meer om me in te zetten voor behoud van de natuur en het milieu.

Grondmist

Foto: Dick de Rooij

Bomen: beheer en aanplant..

TEKST EN FOTO'S: IRENE VAN OOSTERHOUT

Sinds een half jaar werk ik bij Staatsbosbeheer, bij elke Nederlander wel bekend. Wat Staatsbosbeheer doet, daar verschillen de meningen nogal over. Ik kan het weten, als medewerker communicatie ontvang ik op mijn werkdagen via info@staatsbosbeheer.nl mail uit het hele land. De inhoud is zeer gevarieerd, en de toon daarvan ook...

De natuurfotografiegroep bestaat uit mensen die er regelmatig op uit trekken en elkaar enthousiasmeren en beter proberen te maken met het fotograferen. Hoe leg je een onderwerp vast op een creatieve en interessante manier. Ook de aspecten van compositie, belichting, sluitertijd en gebruik van verschillende lenzen komen aan de orde.

Afhankelijk van het seizoen wordt er maandelijks een thema gekozen. Dit varieert: mossen, insecten op stinzenplanten, oranjetipjes, ... Met dit onderwerp kun je dan een maand op pad. Belangrijk is hoe je een onderwerp op een creatieve manier vast legt in compositie, belichting en omgeving. De tweede zondag van de maand gaan we samen op stap naar een plek waar we het onderwerp kunnen oefenen. In principe is dit op een plaats op de Heuvelrug of Kromme Rijngebied. Het is altijd weer enthousiasmerend om zo met elkaar bezig te zijn.

Aan het eind van de maand levert iedere fotograaf 5 foto's in waarvan hij of zij vindt dat ze de beste of interessantste zijn. Uit deze foto's wordt de foto van de maand gekozen. Altijd spannend wat de ander van je foto's vindt en leuk als je de foto van de maand gemaakt hebt. Alle foto's worden op de gezamenlijke fotografie website IVN/KNNV geplaatst (www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl). Eén keer per maand komen we bij elkaar en bespreken we de foto's en technische onderwerpen.

Heb je interesse in deze werkgroep? Neem dan contact op met Dick de Rooij: dickderooij@gmail.com

Lariks

Foto: Kees van Rijsbergen

Maar vandaag geen mailbox. Ik mag mee met Vincent, boswachter beheer in Flevoland. Hij begint aanzienlijk eerder dan deze kantoor-collega: om 7.30 uur start zijn werkdag in Zeewolde. Als ik rond achten aankom, wordt er al druk gezaagd langs de sloot. Er wordt nog snel plek gemaakt voor de populieren die vanmorgen afgeleverd zijn. Ze worden in de sloot gezet om uitdroging te voorkomen voordat ze geplant worden. Ik ben verrast, deze populieren hebben geen wortels? Ze worden -schuin afgesneden- aangeleverd en gaan als scheuten met behulp van een pen circa 1,5 meter de grond in.

Ingekuilde jonge bomen

Op een andere plek op het terrein zie ik de andere bomen die de komende dagen geplant gaan worden. Deze boompjes zijn twee jaar oud en komen van verschillende kwekerijen. Meestal zijn ze opgekweekt uit zaad dat Staatsbosbeheer zelf aangeleverd heeft. Wortels mogen niet uitdrogen, dus de boompjes worden hier meteen ingekuuld. Wanneer ze meegaan voor aanplant, worden ze vervoerd in een afgesloten aanhanger, goed afgedekt door plastic. Alles om uitdroging te voorkomen.

De eerste boompjes voor vandaag zijn al op bestemming als ik na een kop koffie bij Vincent in de auto stap. Hij neemt me mee naar de plek waar ze aangeplant worden. Hier is een kleine rupskraan aan het werk. Met een speciaal ontworpen wig duwt deze de grond weg. Een van de twee andere aanwezige medewerkers stopt een boompje in het gat en vervolgens duwt dezelfde wig het

..een dagje mee met de boswachter

Aanplant in bestaand bos

gat weer dicht. Het gaat subtiel en zorgvuldig en alleen daar waar nodig stampt de medewerker de grond nog even aan. Er blijft dus een gat van de wig naast het boompje bestaan. Dit gat verdwijnt in de loop der tijd, door regen en inspoeling. De twee jaar oude boompjes worden gevarieerd geplant: beuk, haagbeuk, spar en veld-esdoorn. Ze worden onregelmatig maar dicht op elkaar gepland, op ongeveer 1 á 1,5 meter van elkaar.

Ik zie vandaag verschillende stadia van aanplant. Zo rijden we nu naar een gedeelte waar de bomen vier jaar geleden aangeplant zijn. Het valt meteen op dat er al een behoorlijk verschil in grootte van de bomen zit, door het gebruik van de verschillende soorten. De berken zijn een stuk langer dan de beuken. Dit zorgt dus al snel voor variatie in het bos, hierdoor vallen de rechte aanplantlijnen ook minder op. De aanplant hier is heel anders gegaan dan de manier die ik zojuist heb gezien met de wig.

De machinale aanplant in rijen is iets wat mij verbaast en -eerlijk is eerlijk- ook stoort als ik het zelf wandelend in een bos tegenkom. Toch begrijp ik het door uitleg van Vincent een stuk beter. Bij bosaanplant wordt natuurlijk ook praktisch gewerkt. Als het om een groter oppervlak gaat waar alles opnieuw aangeplant moet worden (dus niet tussen bestaande bomen), dan wordt een tractor gebruikt met daarachter twee planters: zo ontstaan de rijen. Natuurlijk veranderen inzichten door de jaren heen en wordt er tegenwoordig ook aan gedacht om aanplant in strakke rijen (in zicht) te voorkomen. Als de machine evenwijdig aan het pad rijdt, is het voor publiek al nauwelijks zichtbaar. Ook een strook langs de weg met struikaanplant breekt het zicht op strakke rijen. En als het perceel groot genoeg is, kan de machine met een lichte boog rijden en zijn de strakke lijnen helemaal verdwenen.

Aan de andere kant van het pad ligt een bos waar voor het eerst beheer in gaat plaatsvinden. Deze bomen zijn 31 jaar oud en staan in de rechte rijen. Ik zie dat het hier door gebruik van verschillende bomen al veel minder opvalt. De bomen zijn gemarkeerd, de paden aangegeven.

Daarvoor hebben de boswachters het bos en bomen bekeken. Welke bomen gaan weg om andere bomen ruimte te geven (oranje stip)? Welke bomen zijn mooi recht en daarmee toekomstbomen voor mooi hout? Maar ook: welke bomen hebben een ander belang zoals nest (gelegenheid) voor insecten en vogels of een karakteristieke uitstraling en moeten blijven staan? Deze bomen krijgen een blauwe stip. Ook de paden die hier nu voor het eerst gemaakt worden, zijn gemarkeerd. Deze paden worden ook bij toekomstige dunningen gebruikt. Op deze manier rijdt het materieel enkel over deze grond en treedt alleen hier verdichting van de bodem op. Want dat is iets wat het grondleven geen goed doet.

De verschillende fases bos die ik vandaag zie, veranderen mijn bos-inzicht en zorgen voor meer begrip. Ik geniet van de kennis van Vincent en zijn enthousiasme. Het is zijn werk, en dat is natuurlijk iets heel anders dan de liefhebber die ik ben. Iets wat ik als IVN'er én ook in mijn werk kan gebruiken! De eerste vraag komt dezelfde week nog, wanneer er een mail binnenkomt over essentaksterfte en de daarbij horende kap van hele percelen. Nu weet ik: daar waar mogelijk, wordt niet alles gekapt en zorgen de blijvende bomen voor bescherming van de jonge aanplant (licht en beschutting), meer biodiversiteit en een mooier bos. Maar mooi is ook hier betrekkelijk: waar de een mooi gevarieerd bos ziet en van een goede ontwikkeling spreekt, zijn er ook mensen die een rommelig bos zien zonder de strakke aanplant van weleer.

Zoveel mensen zoveel meningen. In de mail, collega's onder elkaar, en ongetwijfeld onder de lezers van deze Ratelaar. Maar met wat uitleg en begrip voor het verhaal van de ander kom je al snel dichterbij elkaar. En ik word bedankt voor mijn duidelijke antwoord op de essenkap. Met dank aan Vincent!

Gemarkeerd voor eerste dunning. nieuw pad en losse bomen

De eikelmuis: onbekend maakt onbemind

TEKST: BORIS LEMEREIS

2022 is het Jaar van de Eikelmuis. Doorgaans is het geen goed nieuws voor een dier als het zijn ‘eigen jaar’ krijgt, want meestal betekent het dat het niet goed gaat met de soort. De bedoeling van ‘het jaar van’ is dan om aandacht en bescherming te vragen.

De eikelmuis is daarop helaas geen uitzondering. De Zoogdierverseniging, die zich inzet voor beschermde diersoorten in Nederland, koos 2022 als Jaar van de Eikelmuis omdat de soort als ‘ernstig bedreigd’ vermeld staat op de Rode Lijst van Zoogdieren. In 1950 leefden er nog zo’n 1500 tot 2000 eikelmuisen in Nederland, meldt de vereniging. Vorig jaar waren het er nog maar 100 tot 150. Ook in de rest van Europa gaat het slecht met de eikelmuis.

Er is veel over de eikelmuis te zeggen. Bijvoorbeeld dat het helemaal geen muis is, maar een knaagdier uit de familie der slaapmuizen. Of dat hij helemaal niet van eikels schijnt te houden. Of dat hij in Zuid-Limburg leeft, en er eigenlijk helemaal niet veel over de gewoontes van de soort bekend is. Dat is ook een van de belangrijkste redenen dat de Zoogdierverseniging aandacht vraagt voor het dier: om de eikelmuisen te beschermen, moet er meer bekend worden over waar ze hun voedsel zoeken, hoe ze slapen en met welke flora ze geholpen zijn. Voor onderzoek naar die gewoontes, is geld nodig. En om geld in te zamelen, is het van belang dat mensen weten dat het belangrijk is om het dier te beschermen.

In het kader daarvan deed projectleider Ellen van Norren van de Zoogdierverseniging een interessante uitspraak bij de aftrap van de Eikelmuis-campagne. “Bijna iedereen kent reuzenpanda uit China, maar veel mensen hebben nog nooit van de eikelmuis gehoord”, zei ze.

Ze stipt daarmee een punt aan dat je zelfs nog breder kunt trekken. Want van hoeveel bedreigde soorten kennen we eigenlijk de naam? Vraag iemand om een aantal bedreigde soorten op te noemen, en je zult vaak dezelfde antwoorden krijgen. Mensen zullen de tijger noemen. De olifant. En inderdaad de reuzenpanda, hoewel die inmiddels van ‘bedreigd’ naar ‘kwetsbaar’ is verschoven. Maar daarmee blijven er duizenden soorten onbenoemd. Als je er plantensoorten bij optelt, staan er op de rode lijst meer dan 40.000 bedreigde soorten.

Waarom we dan allemaal maar een paar soorten weten te noemen? Dat heeft voor een groot deel te maken met de aandacht die ze krijgen. Aandacht van natuurorganisaties, en als gevolg daarvan ook in de media en het publieke debat. In 2019 turfden wetenschappers van de Universiteit

Leiden hoe vaak bepaalde diersoorten werden genoemd in jaarrapporten en campagnes van natuurorganisaties en kwamen tot de volgende top 4 van meest genoemde dieren:

1. Afrikaanse Olifant
2. Grutto
3. Tureluur
4. Tijger, zeearend, lepelaar en kievit (gedeelde plaats)

Het is een rijtje met soorten die inderdaad vaak genoemd zullen worden, of in ieder geval waarvan de meeste mensen wel zullen weten dat ze bedreigd zijn.

Dat is natuurlijk geen toeval. Dieren beschermen is voor een deel ook marketing. We ‘voelen’ pas hoe erg het is dat een dier bedreigd is, als we er een beeld bij hebben wat voor dier het is. Of op z’n minst hoe het eruitziet. Pas met die bekendheid wordt het makkelijker om mensen in actie te krijgen voor het beschermen van de soorten. Ook voor dieren geldt helaas: onbekend maakt onbemind.

Foto: Flickr/Oliver Ffrench

Is het eerlijk dat de ene bedreigde diersoort meer aandacht krijgt dan de andere? Nee. Maar is het goed dat natuurorganisaties zich toch blijven inzetten om de aandacht op diersoorten te vestigen die het moeilijk hebben? Absoluut. Wat dat betreft is het ook erg goed dat de Zoogdierverseniging dit jaar juist heeft gekozen voor de eikelmuis, een soort die weinig Nederlanders nog iets zal zeggen. Door de eikelmuis dit jaar een stukje bekender te maken bij Nederlanders, komt er hopelijk meer aandacht en daardoor betere bescherming voor het dier. Wil je daar zelf aan bijdragen? Op het YouTube-kanaal van de Zoogdierverseniging worden webinars over de eikelmuis gegeven. Kijk ook eens op iucnredlist.org om te zien welke soorten nog meer bedreigd worden of kwetsbaar zijn. Want elk stukje kennis draag bij aan bewustwording, en hopelijk aan bescherming van kwetsbare diersoorten.

Excursie: Ontwikkeling van de Melksteeg - IVN Amersfoort

TEKST EN FOTO'S: LODEWIJK CRIJNS

Op zondag 21 november, nog steeds in coronatijd, zijn veel excursies afgelast. Maar bij onze 'buren' IVN Amersfoort is zowaar een interessante excursie, waar ik aan zal deelnemen. We verzamelen om twee uur bij de Middelhoefseweg in Amerfoort. Deze weg ligt aan de noordkant van de stad, richting de rivier de Eem.

Er zijn vier IVN-natuurgidsen en vijftien deelnemers. De sfeer voelt vrijwel meteen vertrouwd aan. Het is een heerlijke zonnige middag, de temperatuur een graad of twaalf. Het thema van deze middag is de ontwikkeling van de Melksteeg, een gebied vanaf Amersfoort richting de rivier de Eem. De naam Melksteeg is afkomstig van de koeien die hier vroeger liepen. Er zijn plannen om in de komende jaren het grasland terug te geven aan de natuur. We splitsen vanwege corona in twee groepen en Jan en Hugo zijn de gidsen van de groep waar ik bij aansluit. We starten op de plek waar ook een klompenpad (het Derde Erf) van negen kilometer begint.

Er wordt gestart met het bekende verhaal van de opstuwing van de Utrechtse Heuvelrug in de IJstijd, waar ook dit gebied bij was betrokken. Het verval van onze plek tot aan de rivier de Eem is drie meter. We worden al direct enthousiast als we twee buizerds, een bruine en zowaar een witte, langdurig kunnen bekijken. Een vossenhol is duidelijk aanwezig met een plukplaats ervoor en restanten van opgegeten dieren. Hugo vertelt dat een vos wel vierhonderd hectare kan afstropen.

Bij een kwelsloot geeft Jan uitleg over kwelwater, misschien wel honderd jaar oud. Het kwelvlies is geen op het water drijvende olie, zoals op het eerste gezicht lijkt, maar een natuurlijke verbinding van ijzer en bacteriën. De mooi aanwezige houtwallen krijgen onze aandacht met zwarte elzen, gelderse roos, berken en zomereiken. Een

van de berken heeft wel vier heksenbezems, maar lijkt daar niet onder te lijden. We horen een roodborst en een pimpelmees. Tussen de houtwallen ligt nu nog engels raaigras. Dit zal worden afgegraven zodat op de nieuwe schrale grond boterbloemen, pinksterbloemen, paardenbloemen en andere planten kunnen groeien.

Uitvoerig staan we stil bij knotwilgen langs de slootkant en de reden van het knotten (vanwege het hout voor industriële producten). Verderop is een essenhoutperceel, hier is tachtig procent aangetast door de essenhakhout-schimmel. Veel essen zijn al omgevallen en de verwachting is dat tien procent zal overleven. We komen aan bij een immens groot grasland, dat reikt tot aan Coehorst en de rivier de Eem, in het voorjaar een prachtig vogelgebied. In de verte liggen de randmeren (Eemmeer). Bij de kardinaalsmuts horen we over de voor mensen dodelijke bessen die vogels probleemloos kunnen eten.

Opvallend weinig vogels zijn er vandaag, af en toe passeert een kokmeeuw. In de lente is dat wel anders hier, dan wemelt het van de vogels. Door dit gebied loopt nog een tweede wandelpad: het Westerborkpad, dat van Amsterdam naar Westerbork loopt, langs het spoor waarover de Joden werden vervoerd. Het loopt van station naar station en is zo overal gemakkelijk bereikbaar. Ik heb het gelopen en het is beslist de moeite waard. Tegen vier uur, mooi op tijd, wandelen we weer terug naar onze startplek. Met een applausje worden onze gidsen Hugo en Jan bedankt voor de boeiende middag en nemen we afscheid van elkaar. Ook bij deze IVN-buren is het dus goed toeven.

Atlas wilde bomen en struiken

TEKST: HAN VAN DER KOLK

Boekbespreking

In 2021 verscheen het boek 'Atlas wilde bomen en struiken, landschappelijk groen erfgoed in de provincies van Nederland en Vlaanderen' met maar liefst 720 pagina's onder redactie van Bert Maes. Het is een rijk geïllustreerde atlas geworden van de autochtone bomen en struiken van Nederland prachtig vormgegeven per provincie. Uitgangspunt vormen de 'oude boskernen', die de kern van het oorspronkelijke bos bevatten oftewel hun nakomelingen sinds de laatste ijstijd ongeveer 13.000 jaar geleden.

De omvang van het bosoppervlak in Nederland nam de afgelopen vier jaar met 0,5 procent af (de Volkskrant 3 december 2021) en daarmee wordt een dergelijk belangwekkend boek vanzelf monumentaal.

Zo valt te lezen dat de beuk hier omstreeks 4000 jaar geleden arriveerde en de eik ongeveer 6000 jaar eerder. Laatstgenoemde heeft een zeer grote ecologische reikwijdte geïllustreerd door het feit dat de zomereik maar liefst gemiddeld 335 taxa insecten herbergt. Oude

Het blijft van belang zwaar materieel, dat de bodemstructuur schaadt, te vermijden. Werkzaamheden in boswachterij Austerlitz op 22 maart 2021. In de 'Gedragscode natuurbeheer' en de Wet natuurbescherming is de periode 15 maart tot 15 juli als broedseizoen opgenomen, alhoewel die periode natuurlijk ruim binnen het ecologische broedseizoen valt.

Foto: Han van der Kolk

boskernen zijn vaak (voormalige) hakhoutbossen, die na beëindiging van het hakken soms fors zijn uitgegroeid. Als voorbeelden daarvan gelden de indrukwekkende 18e-eeuwse percelen essenhakhout in het Kromme Rijngebied en het voormalige hakhout van winter- en zomereik op de Leusderheide en de Vlasakkers/De Stompert.

Een belangrijk hoofdstuk van het boek gaat over het beheer van oude boskernen, want die blijven kwetsbaar ondermeer door te rigoureuze inhalen van achterstallig (hakhout)onderhoud en het ernstig beschadigen van de bosbodem door zwaar materiaal.

Atlas wilde bomen en struiken, landschappelijk groen erfgoed in de provincies van Nederland en Vlaanderen. Onder redactie van Bert Maes. Pictures Publishers, Woudrichem. 2021. Prijs € 39,95. ISBN 9789492576385.

Vogelexcursie landje van Geijssel

TEKST: EMILE SANDERS

15 FEBRUARI 2022

Op dinsdag 15 februari zijn we met negen excursiegangers (meer was niet haalbaar gezien het kleine gebied) naar het Landje van Geijssel geweest. Het weer was prima met af en toe nog een zonnestraal, waardoor de veren van de vogels prachtig tot uiting kwamen.

De grutto's en IJslandse grutto's lieten zich prima bewonderen. Duidelijk was dat de terugkeer uit de overwinteringsgebieden volop in gang was. Een enkele grutto was geringd.

Andere soorten die wij daar gezien hebben zijn: smienten, wintertalingen, wulpen, scholeksters, kleine mantelmeeuwen, stormmeeuwen, waterpiepers, watersnippen, kieviten, slobbeenden en kraakeenden.

Op de terugweg hebben wij nog kort (de lucht betrok en de wind nam stevig toe) de Waverhoek aangedaan. Daar zagen wij nog lepelaars, een witte kwikstaart en een enkele graspieper.

Al met al kan gezegd worden dat dit een mooie excursie was, met vele soorten vogels zo aan het begin van het nieuwe vogeljaar.

Slobbeenden

Foto: Nicolien Drost

Wie doet wat?

IVN AFDELING HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 24,00 per jaar. Aanmelden: www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/lidmaatschap. Voor vragen over lidmaatschap of automatische incasso, adreswijzigingen of opzeggingen kunt u terecht bij de IVN Servicedesk (info@ivn.nl). Donateurs kunnen wijzigingen of afmelding doorgeven via ledenadministratie@ivnhkr.nl

Voorzitter a.i.	Harry Kerver, voorzitter@ivnhkr.nl
Vicevoorzitter	Guido van den Brink, guidovandenbrink@xs4all.nl
Secretaris	Moniek Löffler en Anne France Zijsling, secretaris@ivnhkr.nl
Penningmeester	Henny van Hamersveld, penningmeester@ivnhkr.nl Banknummer afdeling: NL65INGB0001572287
Bestuurslid/beheer	Pim Bredschneijder, p.bredschneijder@ivnhkr.nl
Vertrouwenspersoon	Sylvana Bouwens, vertrouwenspersoon@ivnhkr.nl
Website	www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn
Facebook	www.facebook.com/IVN.HeuvelrugEnKrommeRijn
Instagram	https://www.instagram.com/p/CGxlAPonkto/
Cursussen	René Wassenberg, renewassenberg@gmail.com , 06 5350 2223
Jeugd	Lucy van de Vijver, jeugd_ivnheuvelrug@live.nl
Natuurkoffer	Rieke Vlooswijk, riekvlooswijk@casema.nl
(Wandel)excursies	Pieter Meijer - 06 1007 9477, Geert Kuitenbrouwer - 06 5390 9363 wandelingen@ivnhkr.nl
Projecten	Kijk op de website (werkgroepen en projecten) voor actuele informatie
PR	Irene van Oosterhout, pr@ivnhkr.nl

KNNV AFDELING ZEIST, HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 34,00 per jaar, inclusief abonnement op Natura. Huisgenootleden € 12,50 per jaar en Ratelaar-leden € 16,00 per jaar. Bankrekening: IBAN NL93INGB0003720624 t.n.v. KNNV Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn. Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar bij de ledenadministratie.

Voorzitter	Nico Bolle, 06-23271152, voorzitter@heuvelrug.knnv.nl
Secretaris	Simone Laanbroek, 030-2280718, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	Lieke Versantvoort, 030-6562463, n.h.secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Penningmeester	Kiki Hoogeveen, 030-6932353, penningmeester@heuvelrug.knnv.nl
Bestuurslid PR	Hans van Schaik, 06-23639305, jprvanschaik@gmail.com
Ledenadministratie	Sophieke Nijhuis, 030-6567910, ledenadministratie@heuvelrug.knnv.nl
Midweekgroep	Arend van Oosten, 030-6932617, arendvanoosten@gmail.com
Vogelwerkgroep	Nicolien Drost, 030-6563717, nicolien@droho.nl
Natuurwerkgroep	Simone Laanbroek, 06-57075182, natuurwerkgroep@ziggo.nl
Webmaster	Herman Verschuren, 06-15554910, verschuren.herman@gmail.com
Redactie Grote Ratelaar	Marijke Warmerdam, 06-21286243, marijke.warmerdam@hetnet.nl Jan Katsman, 06-22474760, jan.katsman@planet.nl

GEZAMENLIJKE WERKGROEPEN IVN EN KNNV

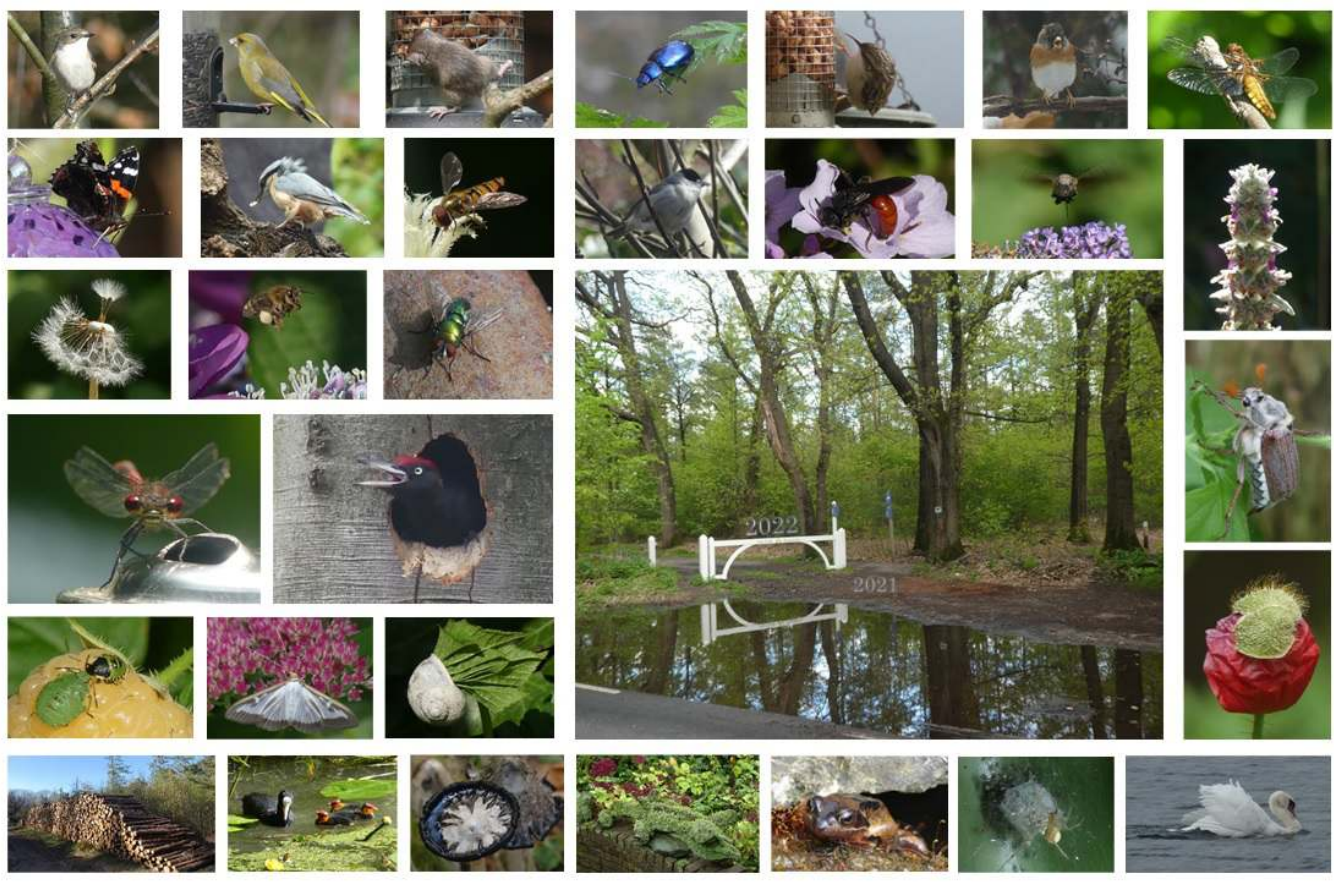
Mossenwerkgroep	Bert Geerdes, 030-2210321, bert.geerdes@xs4all.nl Jan Ensing, 06-31662069, jan@natuurverkenner.nl
Paddenstoelenwerkgroep	Bert Tolsma, 030-6959861, lptolsma@gmail.com Mirjam Veerkamp, 0343-551905, veerkamp.berg@planet.nl
Insectenwerkgroep	Erik Gruys, 0343-518723, gruys@casema.nl
Natuurfotografie	Dick de Rooij, dickderooij@gmail.com , https://www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl/
Plantenwerkgroep	Arnout Imhof, 0343-539920, a.imhof@ziggo.nl

MIX
Papier van
verantwoorde herkomst
FSC® C017135

Beleef de natuur

INDIEN ONBESTELBAAR: GILDENRING 33, 3981 JJ BUNNIK

Ook dit jaar weer een fotocollage als terugblik op een bewogen 2021.
De natuurbelevingen waren er misschien wel intenser door?

Collage: Jolande en Willem